

With or without you?

Het Verenigd Koninkrijk en Europese integratie, 1955 – 1958

Alessandra Schimmel
21 juni 2012

Het Verenigd Koninkrijk en Europese integratie, 1955 - 1958

Bachelorscriptie Universiteit Utrecht - Geschiedenis
Onderzoeksseminar III "Europa en de Wereld"
Begeleider M.L.L. Segers

Alessandra Schimmel
3378888
a.m.schimmel@students.uu.nl

21 juni 2012

"England still stands outside Europe. Europe's voiceless tremors do not reach her. Europe is apart and England is not of her flesh and blood."

John Maynard Keynes, 1919

"We see nothing but good and hope in a richer, freer, more contented European commonality. We are with Europe, but not of it. We are linked but not compromised. We are interested and associated but not absorbed."

Winston Churchill, 1930

Inhoudsopgave

Gebruikte afkortingen	5
Inleiding	6
1 Het Verenigd Koninkrijk en Europa, 1945 - 1955	13
1.1 De <i>special relationship</i> met de Verenigde Staten	13
1.2 Supranationalisme versus intergouvernementalisme	14
1.3 Militaire integratie van 1945 - 1955	15
1.4 Economische integratie van 1945 - 1955	18
1.5 Conclusie	19
2 De Conferentie van Messina	21
2.1 Het voorstel van de Benelux tot uitbreiding van de EGKS	21
2.2 De conferentie	23
2.3 De Commissie-Spaak	26
2.4 Het Britse Parlement over het voorstel van de Zes	28
2.5 Conclusie	31
3 Het Britse alternatief: een Europese vrijhandelszone	32
3.1 Het ontstaan van het plan	32
3.2 Samenwerking met de OEES	34
1. Conclusie	37
Conclusie	38
Bibliografie	44

Gebruikte afkortingen

BRD	Bondsrepubliek Duitsland
DDR	Duitse Democratische Republiek
CVCE	<i>Centre Virtuel sur le Connaissance de l'Europe</i>
EDG	Europese Defensie Gemeenschap
EEG	Europese Economische Gemeenschap
EGKS	Europese Gemeenschap van Kolen en Staal
GATT	<i>General Agreement on Tariffs and Trade</i>
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
OEES	Organisatie voor Europese Economische Samenwerking
VS	Verenigde Staten
WEU	West-Europese Unie

Inleiding

De relatie tussen het Verenigd Koninkrijk en het proces van Europese integratie is sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog tot op de dag van vandaag een beladen en gecompliceerde samenwerking. Vanaf het moment dat de vroegste vormen van Europese samenwerking gestalte kregen heeft het debat over deelname aan dit integratieproces dan ook een prominente plaats in de Britse politiek ingenomen. Het Verenigd Koninkrijk had in het beginstadium van Europese integratie, het eerste decennium na het einde van de oorlog, verscheidene redenen om niet deel te nemen aan het proces van Europese integratie. Allereerst was het Verenigd Koninkrijk meer gericht op trans-Atlantische samenwerking, zeker in het kader van de *special relationship* tussen het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. Daarnaast had het Verenigd Koninkrijk nog veel belangen bij het Britse *Empire* en de *Commonwealth* en probeerde de vooroorlogse status van wereldmacht te behouden. Samenwerking met Europese staten stond, kortom, niet hoog op het Britse prioriteitenlijstje.

De nieuwe naoorlogse positie van het Verenigd Koninkrijk was voor de Britten lastig te verkroppen. Het Verenigd Koninkrijk kon het simpelweg niet aanvaarden gedegradeerd te worden tot "*just another European country*", in de woorden van de Britse minister van Buitenlandse Zaken, Ernest Bevin.¹ Het Britse rijk was dan wel in verval, de natie verkeerde economisch gezien in zwaar weer en moest op de conferenties van Jalta en Potsdam opboksen tegen de uit de as van de oorlog tevoorschijn gekomen supermachten de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten, toch bleven de Britten zichzelf zien als een wereldmacht. "*Great Britain has lost an empire and has not yet found a role*", zei Dean Acheson, voormalig minister van Buitenlandse Zaken van de Verenigde Staten, in 1962.² Na 1945 hadden de Britten de hoop enigszins verloren om hun imperialistisch erfgoed te kunnen behouden in de nieuwe bipolaire wereld.³ Zelfs het behoud van India, het kroonjuweel van het Britse *Empire*, was zowel economisch als strategisch niet meer vol te houden.⁴

De regering van het Verenigd Koninkrijk ontwikkelde na het einde van de oorlog een nieuwe buitenlandse politiek die gebaseerd was op het zogenaamde "*three circles concept*".⁵ Deze doctrine zou gedurende het eerste decennium na de oorlog de buitenlandse politiek van het Verenigd Koninkrijk bepalen en was specifiek doorslaggevend voor de Britse houding ten opzichte van West-Europa. In een speech in de *House of Commons* in november 1951 werd dit politieke concept toegelicht:

"The position of Britain is ... quite unique, for we are part, and an essential part, of ... the three great unities of the world. The unity across the Atlantic, the unity within the British Commonwealth and Empire, and the unity with Western

¹ Wolfram Kaiser, *Using Europe, Abusing the Europeans. Britain and European Integration, 1945-63* (London 1996) 1.

² Elisabeth Barker, *Britain in a divided Europe 1945-70* (London 1971) 3.

³ Tony Judt, *Postwar. A History of Europe since 1945* (London 2005) 293.

⁴ Judt, *Postwar*, 293. Judt geeft aan dat de Britse export naar India in 1913 nog een achtste van het totale Britse exportcijfer bedroeg, terwijl datzelfde cijfer in 1945 al teruggevallen was naar nauwelijks 8.3 % en steeds verder terugliep.

⁵ Kaiser, *Using Europe, Abusing the Europeans*, 2.

Vanuit dit concept had het Verenigd Koninkrijk voornamelijk een positie als mediator tussen de twee supermachten en was daarom gelegitimeerd mee te doen aan de vredesonderhandelingen over de toekomstige orde in Europa en de wereld. Van de drie cirkels, de relatie met de VS, de *Commonwealth* en met West-Europa, bleef de *Commonwealth* in eerste instantie een zeer grote rol spelen, voornamelijk vanwege economische overwegingen. Nadat de economieën van West-Europa verrassend snel herstelden na de oorlog en de wereldeconomie een grote expansie beleefde vanaf het begin van de jaren vijftig begon het economisch belang van de *Commonwealth* voor het Verenigd Koninkrijk echter af te nemen.⁷ Ook de onafhankelijkheid van India in 1947 gaf het vertrouwen van de Britten in hun status als wereldmacht een flinke klap. De band met de Verenigde Staten werd in het proces van het verval van het Britse rijk echter alleen maar sterker en veelvuldig benadrukt door de Britse regering.⁸ Langzamerhand werden trans-Atlantische betrekkingen voor het Verenigd Koninkrijk van groter belang, een ontwikkeling die zich gelijktijdig met het verval van het Britse *Empire* afspeelde. Desondanks stond samenwerking met West-Europese staten nog steeds niet bovenaan het prioriteitenlijstje, voornamelijk omdat de Britten West-Europese samenwerking zagen als een nog grotere verzwaring van de economische lasten waar het Verenigd Koninkrijk sinds de Tweede Wereldoorlog mee te kampen had.

De leiders van de West-Europese staten, aangevoerd door Robert Schuman en Jean Monnet, waren echter kort na de oorlog begonnen met het smeden van allerlei plannen om de Europese integratie gestalte te geven. Dit alles met het doel het garanderen van een stabiele en langdurige vrede op het continent. De initiatieven die werden genomen, zoals een Europese defensieve alliantie, het voorstel tot een oprichting van een kolen- en staalorganisatie en de uitbreiding daarvan tot verdere economische integratie, werden door het Verenigd Koninkrijk met argusogen bekeken. Het supranationale aspect dat in de meeste van deze initiatieven doordrong was de voornaamste reden voor Brits argwaan. De trans-Atlantische organisaties die tevens kort na de Tweede Wereldoorlog werden opgericht, waarvan de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) de belangrijkste was, sloten veel meer aan op de visies van het Verenigd Koninkrijk. De reden hiervan was dat de naoorlogse trans-Atlantische samenwerking voornamelijk gericht was op militaire verdediging en handel via een intergouvernementele structuur.

De verhouding tussen het Verenigd Koninkrijk en het proces van Europese integratie wordt gekenmerkt door een zeer uitgebreide historiografie. De periode net na de Tweede Wereldoorlog en de Britse opstelling ten opzichte van Europa komt hierin tevens zeer uitgebreid aan bod.

In zijn boek *Using Europe, Abusing the Europeans* uit 1996 stelt historicus Wolfram Kaiser dat de eerste twee decennia na 1945 van cruciaal belang zijn voor het begrijpen van de complexe problemen tussen het Verenigd Koninkrijk en de partners in de EEG en de EU. Hij is van mening dat de meeste literatuur over het Verenigd Koninkrijk en Europa gefocust is op de negatieve houding van de Britten ten opzichte van de initiatieven van de Zes die leidden tot de oprichting van de EGKS en de EEG. Meestal wordt gesproken over de rol van het Verenigd Koninkrijk als overwinnaar van de Tweede Wereldoorlog, de *special relationship* met de VS en de *Commonwealth*.⁹ Binnen deze richting van geschiedschrijving

⁶ Kaiser, *Using Europe, Abusing the Europeans*.

⁷ *Ibidem*, 4.

⁸ De *special relationship* tussen de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk wordt verder toegelicht in het eerste hoofdstuk (“Het Verenigd Koninkrijk en Europa, 1945 – 1955”).

⁹ Kaiser, *Using Europe, Abusing the Europeans*, xvi.

wordt de Britse ontwikkeling ten opzichte van Europa vaak vergeleken met de Duitse *Sonderweg* -these.¹⁰ Kaiser stelt echter dat deze vergelijking een groot methodologisch gebrek oplevert, namelijk de aanname dat de positie die de Zes in de jaren '50 innamen met de EGKS een natuurlijk proces was dat superieur was aan de Britse voorkeur voor liberalisatie van de handel binnen intergouvernementele structuren.¹¹ Kaiser zelf is van mening, zoals de titel van zijn boek wellicht doet suggereren, dat voor het Verenigd Koninkrijk economische en politieke motieven en handelsbelangen de belangrijkste factor waren achter de Europapolitiek van de Britse regeringen in de jaren '50. Het Britse beleid met betrekking tot het proces van Europese integratie is volgens Kaiser zodoende gestoeld op rationele overwegingen.¹²

Stephen George beschrijft in zijn boek *An Awkward Partner – Britain in the European Community* uit 1990 de ambivalente relatie tussen het Verenigd Koninkrijk en de Europese Gemeenschap. Hoewel zijn stelling zich richt op de periode vanaf Brits lidmaatschap van de EEG, dus vanaf 1973, is zijn these desalniettemin van belang voor dit onderzoek. George stelt dat binnen een jaar na het verkrijgen van EEG-lidmaatschap de Britten al verworven waren tot een "*awkward partner*", en dat die reputatie altijd is blijven bestaan.¹³ In zijn boek gaat George in op de redenen die ten grondslag liggen aan de reputatie van het Verenigd Koninkrijk als een *awkward partner*. Hij doet dit op chronologische wijze: aan de hand van de verschillende naoorlogse kabinetten volgt hij de ontwikkeling van het Verenigd Koninkrijk in het kader van Europese integratie. Tevens is hij van mening dat ondanks de verschillen in beleid en opvattingen ten opzichte van Europa bij Heath, Wilson, Callaghan en Thatcher er desondanks elementen van continuïteit bestaan in de Britse Europapolitiek.¹⁴

David Gowland en Arthur Turner hebben met hun uitgebreide analyse van de relatie tussen het Verenigd Koninkrijk en Europese integratie van 1945 tot 1998 een belangrijk begrip in het leven geroepen: het definiëren van de Britten in het proces van Europese integratie als zijnde "*reluctant Europeans*". In hun boek uit 2000, *Reluctant Europeans. Britain and European Integration, 1945 – 1998* beschrijven zij de verhouding tussen het Verenigd Koninkrijk en de Europese integratie in de periode 1945 tot het einde van Brits voorzitterschap van de EU in juni 1998. Ze gaan in op een scala aan factoren die van belang zijn geweest voor de vorming van het Britse Europabeleid in deze periode: de impact van de veranderende rol en invloed van het Verenigd Koninkrijk in de wereld, de strategische overwegingen van beleidsmakers, de invloed van nationale politiek, de activiteiten van belangengroepen en het belang van economische en financiële overwegingen.¹⁵ Ze stellen dat in de periode 1945 – 1998 het proces van Europese integratie veelvuldig resulteerde in een uitgesproken contrast tussen de Britse en continentale perceptie van de rol van het Verenigd Koninkrijk in Europa. Het gevoel van afzondering van het Continent dat bij de Britten heerste versterkte volgens Gowland en Turner dit contrast.¹⁶

Historicus en politicoloog Christopher Lord schrijft in zijn artikel "*With but not of*": *Britain and the Schuman Plan, a Reinterpretation* in het *Journal of European Integration History* uit 1998 dat de regering van het Verenigd Koninkrijk in de jaren '50 wel het belang zag in het onderhouden van een hechte band

¹⁰ De *Sonderweg*-these houdt in dat Duitsland een andere, aparte weg heeft gevolgd in de geschiedenis op weg naar een moderne, democratische maatschappij. Factoren voor deze bijzondere ontwikkeling zijn de relatief late unificatie van Duitsland en het behoud van de politieke macht door de vorsten en de adel. De *Sonderweg*-these wordt in dit opzicht vaak gebruikt om de opkomst van het nationaalsocialisme te verklaren. Een belangrijk kritiekpunt van de *Sonderweg*-these is echter dat het impliceert dat er naast de "*Duitse weg*" een "*normale route*" van ontwikkeling naar democratie bestaat en is daarmee inherent teleologisch. Zie verder: Hans Ulrich Wehler, *Deutscher Sonderweg* (1981).

¹¹ Kaiser, *Using Europe, Abusing the Europeans*, xvii.

¹² *Ibidem*, 205.

¹³ Stephen George, *An awkward partner. Britain in the European Community* (New York 1990) 1.

¹⁴ George, *An Awkward Partner*, 209.

¹⁵ David Gowland en Arthur Turner, *Reluctant Europeans: Britain and European Integration since 1945* (Harlow 2009) 3.

¹⁶ Gowland en Turner, *Reluctant Europeans*, 2.

met Europa, maar wel vanuit het standpunt van een *influential outsider*.¹⁷ Lord is wel van mening dat die pogingen van de Britse regeringen om een soort *half-way house* te zoeken tussen lidmaatschap en geen lidmaatschap niet haalbaar bleken. In zijn boek *Absent at the Creation: Britain and the Formation of the European Community, 1950-2* uit 1996 gaat hij in op de vraag waarom het Verenigd Koninkrijk aan de zijlijn bleef in het eerste stadium van het proces van Europese integratie. Hij stelt dat het Verenigd Koninkrijk zichzelf zag als fundamenteel verschillend van de West-Europese continentale staten, voornamelijk met betrekking tot “*constitutional characteristics*” en hun rol in de wereld.¹⁸ Ook is Lord van mening dat deze houding gedeeld werd door de politici van zowel Labour als de Conservatieven in de periode 1950 tot 1952, een periode die hij als cruciaal ziet voor de ontwikkeling van de relatie tussen het Verenigd Koninkrijk en Europa.

De Britse historicus Alan Milward wordt vaak beschouwd als de officiële historicus op het gebied van Britse Europapolitiek. Hoewel hij van origine een economisch historicus was, heeft hij een aantal werken geschreven die handelen over de nationale strategie en standpuntbepaling van het Verenigd Koninkrijk ten opzichte van het proces van Europese integratie. In het algemeen is hij van mening dat sterke nationale belangen verscholen gingen achter Europees beleid, met name in de eerste naoorlogse decennia. In zijn boek *The Reconstruction of Western Europe 1945-51* uit 1984 gaat hij in op de enorme economische opleving in Europa na de Tweede Wereldoorlog, een ontwikkeling die hij als definitief vormend beschouwt voor de integratie van Europa.¹⁹ Het tweede werk van Milward dat gebruikt is voor dit onderzoek is het eerste deel van een serie getiteld *The UK and The European Community*. Het boek uit 2002, *The Rise and Fall of a National Strategy 1945 – 1963* is een *official history* van het Britse buitenlandse beleid, in het bijzonder het beleid gericht op Europa, gedurende deze periode.²⁰ Milward gaat in op meerdere omstreden kwesties die in deze jaren plaatsvonden, zoals de Britse afwijzing van het Schumanplan in 1950 en daarmee de beslissing om buiten de EGKS te blijven, het plan ter oprichting van een Europese Defensie Gemeenschap, de het vraagstuk rondom de creatie van een gemeenschappelijk landbouwbeleid en de onderhandelingen met de EEG-lidstaten die uiteindelijk resulteerden in het veto van De Gaulle tegen Brits EEG-lidmaatschap in 1963. De reden dat gekozen is voor het gebruik van dit specifieke werk is het feit dat Milward een *official history* heeft geschreven en zodoende toegang heeft verkregen tot alle officiële documenten betreffende Brits Europabeleid in de jaren 1945 tot 1963. Daarnaast is zijn invalshoek, die gericht is op een benadering vanuit nationale strategie- en standpuntbepaling, voor dit onderzoek uitermate interessant en relevant. Milwards waarschijnlijk meest invloedrijke boek is *The European Rescue of the Nation State* uit 1992. Hierin beargumenteert hij dat de EEG niet is ontstaan vanuit een bepaalde vorm van idealisme van de oprichters, maar vanuit nationale belangen. Hij stelt dat gemeenschappelijk economisch en sociaal beleid, beheerd door een supranationale organisatie, simpelweg de beste oplossing was voor individuele of nationale kwesties op dit gebied.²¹

De relatie tussen het Verenigd Koninkrijk en het proces van Europese integratie in de periode van 1955 tot 1958 staat centraal in dit onderzoek. Zoals hierboven beschreven bestaan er vele theses over de Britse relatie tot Europa, en veel verklaringen over de motieven van de aard van het Britse Europabeleid. Kaisers werk over het Verenigd Koninkrijk en Europa, *Using Europe, Abusing the Europeans* is een belangrijke

¹⁷ Christopher Lord, “*With but not of*”: *Britain and the Schuman Plan, a Reinterpretation*, in: *Journal of European Integration History*, 1 (1998) 45.

¹⁸ Christopher Lord, *Absent at the Creation: Britain and the Formation of the European Community, 1950-2* (Aldershot 1996).

¹⁹ Alan Milward, *The Reconstruction of Western Europe 1945-51* (London 1954).

²⁰ Alan Milward, *The United Kingdom and the European Community, Vol. I: The Rise and Fall of a National Strategy, 1945 – 1963* (London 2002).

²¹ Alan Milward, *The European Rescue of the Nation State* (London 1992).

inspiratiebron in deze scriptie. Zijn these stelt, zoals hierboven is uitgelegd, dat het Britse beleid ten opzichte van Europa voornamelijk gestoeld is op economische en politieke motieven van de korte termijn. Andere auteurs noemen echter ook ideologische en structurele politieke motieven ter verklaring van het Britse Europabeleid. Een van deze auteurs is Alan Milward, die zich in zijn werken over het Britse Europabeleid met name richt op nationale strategie- en standpuntbepaling. Zijn these richt zich meer op structurele politieke en ideologische overwegingen van de lange termijn en de invloed die de Britse nationale politiek heeft gehad op Europees beleid. Uit de historiografie blijkt dat er geen eenduidig beeld wordt gegeven van de aard van het Britse Europabeleid in de jaren '50, in het bijzonder van de jaren 1955 tot 1958. Kaisers these staat hierin bijvoorbeeld tegenover de these van Milward. Beide auteurs dragen verschillende motieven aan die ten grondslag liggen aan het beleid van het Verenigd Koninkrijk ten opzichte van de Europese integratie: economische, politieke en ideologische motieven. In dit onderzoek zal worden onderzocht naar welke van deze twee richtingen het Britse Europabeleid in de periode 1955 tot 1958 het meest neigt: economische en politieke overwegingen, of structurele politieke en ideologische motieven van de lange termijn. De vraagstelling die centraal staat is de volgende: "In hoeverre is het beleid van het Verenigd Koninkrijk ten opzichte van het proces van Europese integratie in de periode van 1955 tot 1958 gestoeld op economische, politieke dan wel ideologische motieven?"

Om een antwoord te krijgen op de centrale vraag worden twee casussen geanalyseerd: de Conferentie van Messina in 1955 en het overleg van de commissie-Spaak wat uit de Conferentie van Messina volgde en het alternatieve Britse plan voor een vrijhandelszone, dat in 1956 werd gelanceerd. Deze twee momenten zijn gekozen omdat ze naar mijn mening veelzeggend zijn over het Britse buitenlandse beleid van de periode van 1955 tot 1958. Op de Conferentie van Messina, die bijeen werd geroepen door de ministers van de Benelux om met de overige leden van de Zes te vergaderen over uitbreiding van de EGKS, werd een uitnodiging verstuurd aan de regering van het Verenigd Koninkrijk. Na het afwijzen van deelname aan de EGKS in 1950 en 1951 kregen de Britten in 1955 dus opnieuw een kans om te participeren in het Europese integratieproces, wat de Conferentie van Messina in dat opzicht een relevante casus maakt. Daarnaast was de Conferentie van Messina het eerste moment sinds de oprichting van de EGKS dat er weer succesvolle stappen werden ondernomen naar verdere uitbreiding van de integratie in Europa. Met name de Commissie-Spaak, die voortvloeide uit de Conferentie van Messina, zegt veel over de Britse opstelling in Europa. Dit met de reden dat de vertegenwoordiger van de Britse regering in eerste instantie participeerde aan de onderhandelingen, maar na enkele maanden zich toch terugtrok uit het overleg.

Het alternatieve plan van het Verenigd Koninkrijk ter oprichting van een Europese vrijhandelszone die meer intergouvernementeel van aard was, in tegenstelling tot de supranationale aspiraties van de Zes, is tevens typerend voor Brits buitenlands beleid. Het feit dat de voorgestelde vrijhandelszone een plan was dat zich louter bezighield met economische zaken en handel en geenszins aspiraties had tot verdere economische of zelfs politieke integratie was voor de Britten een zeer positief aspect van het plan van de vrijhandelszone. Desondanks was de regering van het Verenigd Koninkrijk niet onverdeeld enthousiast over een vrijhandelszone: voor sommigen ging een dergelijke mate van economische integratie zelfs te ver. Er is toch gekozen om de casus van het Britse plan voor een vrijhandelszone in dit onderzoek op te nemen, juist omdat het een plan van Britse origine was. Aangezien het Verenigd Koninkrijk zich druk maakte om de plannen van de Zes, die naar hun idee te veel gericht waren op het Continent, had het Verenigd Koninkrijk met het plan voor een vrijhandelszone de mogelijkheid een concept tot een bepaalde mate van economische integratie te ontwerpen dat volledig voldeed aan Brits goedkeuren. De manier waarop dit uiteindelijk gebeurde, dus de inhoud van het plan ter oprichting van een Europese vrijhandelszone, is daarom veelzeggend over de Britse houding ten opzichte van het proces van Europese

integratie. Dit is het helemaal in terugblik op de Britse terugtrekking uit de onderhandelingen over de uitbreiding van de EKGS.

De indeling van deze scriptie is als volgt. In het eerste hoofdstuk wordt beschreven hoe de verhoudingen tussen het Verenigd Koninkrijk en Europese integratie zich ontwikkelden in het eerste decennium na de Tweede Wereldoorlog. Twee belangrijke thema's die de Britse Europapolitiek sterk bepalen in deze periode zullen allereerst aan bod komen: de *special relationship* met de Verenigde Staten en de Britse afkeer van supranationalisme, wat Europese integratie in het eerste naoorlogse decennium flink heeft bemoeilijkt. Daarnaast zullen onderwerpen als de Marshallhulp, de oprichting van de OEES, de GATT, de West-Europese Unie, het Schumanplan en de oprichting van de EGKS in dit hoofdstuk aan bod komen. Omdat dit hoofdstuk voornamelijk dient als context en voorgeschiedenis zal er hier grotendeels secundair materiaal gebruikt worden. Wolfram Kaisers *Using Europe, Abusing the Europeans* en Andrew Geddes' *The European Union and British Politics* zijn de voornaamste bronnen in dit hoofdstuk. De reden waarom er gekozen is voor een geheel hoofdstuk dat louter uit achtergrondinformatie en voorgeschiedenis is dat de twee casussen, de Conferentie van Messina in 1955 en het Britse plan voor een vrijhandelszone uit 1956, simpelweg te zeer verankerd zijn in de gebeurtenissen van het daaraan voorafgaande decennium. De periode van 1945 tot 1955 dient daarom naar mijn mening voldoende toegelicht te worden. Het concept van de Brits-Amerikaanse *special relationship* en het debat over intergouvernementalisme versus supranationalisme dient ook voldoende beschreven te worden in het licht van de Britse Europapolitiek, wat tevens in het eerste hoofdstuk zal gebeuren.

De Conferentie van Messina en de daaropvolgend opgerichte Commissie-Spaak staan centraal in het tweede hoofdstuk. Allereerst komt het voorstel van de Benelux om de EGKS verder uit te breiden aan bod, daarna zal de Conferentie van Messina besproken worden, evenals uitkomst van deze conferentie. De Commissie-Spaak zal vervolgens uitgebreid toegelicht worden en uiteraard de Britse positie binnen het werk van deze commissie. De nationale standpuntbepaling van het Verenigd Koninkrijk over de plannen voor de uitbreiding van de Europese Gemeenschap van Kolen en Staal staat voornamelijk centraal in het tweede hoofdstuk. Hier is dan ook grotendeels gebruik gemaakt van officiële documenten: nota's en memoranda van de Britse regering, uittreksels van parlementaire debatten over het proces van integratie van Europa en correspondentie tussen ministers.

Het derde hoofdstuk heeft als onderwerp het Britse Plan G: het voorstel ter oprichting van een vrijhandelszone. Met dit plan werd een voorstel gelanceerd ter oprichting van een vrijhandelszone in West-Europa. De motieven die ten grondslag lagen aan Plan G zullen in het derde hoofdstuk aan bod komen, alsook de reactie van het Britse parlement en van de Verenigde Staten op dit plan. Ook voor het derde hoofdstuk is grotendeels gebruik gemaakt van officiële documenten over het voorstel tot de oprichting van een vrijhandelszone, zoals memoranda van de Britse minister van Financiën en van Macmillan, de Britse minister-president.

Het bronnenmateriaal dat gebruikt is voor het tweede en derde hoofdstuk is voornamelijk primair. Omdat de hoeveelheid primaire bronnen over dit onderwerp afkomstig uit de periode 1955 tot 1958 zeer groot is, is er louter gebruik gemaakt van officiële bronnen, zoals kabinetmemoranda, nota's van ministers, correspondentie tussen ministers en verslagen van parlementaire debatten. Dit tevens met het idee dat dergelijk primair materiaal een betere onderbouwing kan bieden bij de centrale vraag in dit onderzoek, die immers gaat over nationale standpuntbepaling van het Verenigd Koninkrijk. Berichtgeving uit de media, memoires en interviews met personen die een centrale rol hebben gespeeld in deze periode zijn niet gebruikt. Naar mijn mening is met name berichtgeving uit de media voor een vraagstelling als deze zeker niet geschikt: de mate van subjectiviteit is

dan simpelweg te hoog. Het feit dat in dit onderzoek louter gebruik is gemaakt van dergelijk officieel bronmateriaal verhoogt naar mijn mening ook de betrouwbaarheid van deze bronnen en daarmee ook van de analyse van dit onderzoek. Het gebruikte primaire materiaal is gedeeltelijk afkomstig van het Britse nationaal archief, *The National Archives of the United Kingdom*, gevestigd in Kew. Daarnaast is ook veelvuldig gebruik gemaakt van primair bronnenmateriaal van het *Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe*, CVCE, een interdisciplinair research- en documentatiecentrum gericht op het proces van Europese integratie.

Het Verenigd Koninkrijk en Europa, 1945 – 1955

Na het einde van de Tweede Wereldoorlog, toen de contouren van de Koude Oorlog zichtbaar werden, bleek het voor het Verenigd Koninkrijk dat de eerdere status als wereldmacht niet onverminderd van kracht zou blijven. In de periode van 1945 tot 1955 werden er in Europa verscheidene stappen ondernomen om integratie te bevorderen, waarvan sommigen meer succesvol waren dan anderen. Ook de oprichting van de NAVO en de OEES om het Amerikaanse Marshallplan voorspoedig te laten verlopen in Europa zijn voorbeelden van naoorlogse inspanningen tot economische en politieke integratie. In dit hoofdstuk zal de periode 1945 tot 1955 beschreven worden: vanaf de oprichting van de OEES en de NAVO, de West-Europese Unie naar het Schumanplan en de oprichting van de EGKS, het plan ter oprichting van een Europese Defensie Gemeenschap en het falen daarvan. Allereerst zullen echter twee thema's toegelicht worden die de Britse visie op Europese integratie zeer sterk bepalen: de 'special relationship' met de Verenigde Staten en de Britse afkeer van supranationalisme.

1.1 De special relationship met de Verenigde Staten

Het concept van een *special relationship* tussen het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten slaat op de uiterst hechte band die zich sinds de negentiende eeuw tussen deze twee naties manifesteerde. Deze betrekkingen vinden op bijna alle vlakken plaats: historisch, militair, politiek, cultureel, economisch en diplomatiek. Hoewel de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk met vele andere naties sterke diplomatieke betrekkingen onderhouden is de relatie tussen de Amerikanen en de Britten ongekend in verhouding met andere naties. Hoewel velen over deze band tussen de VS en het Verenigd Koninkrijk hebben gesproken of geschreven is de *Iron Curtain*-speech van Churchill van februari 1946 wellicht het bekendst.

*"Neither the sure prevention of war, nor the continuous rise of world organization will be gained without what I have called the fraternal association of the English-speaking peoples. This means a special relationship between the British Commonwealth and Empire and the United States of America."*²²

Verscheidene aspecten van deze *special relationship* hebben een grote impact gehad op het ontwikkelen van het Britse beleid met betrekking tot Europa.²³ Het leidde ertoe dat het Verenigd Koninkrijk in het proces van Europese integratie veelal meer gericht was op trans-Atlantische samenwerking dan Europees-continentale samenwerking. De NAVO was voor het Verenigd Koninkrijk dan ook een veel idealer samenwerkingsverband dan bijvoorbeeld de EGKS. Nadat het verval van het Britse *Empire* ingezet

²² Winston Churchill, *Iron Curtain Speech*, februari 1946, Fulton, Missouri.

²³ Gowland en Turner, *Reluctant Europeans*, 69.

was, ging het Verenigd Koninkrijk op zoek naar een nieuwe rol die gespeeld kon worden in de wereld, het liefst in samenwerking met de Verenigde Staten. Een incident zoals de Suezcrisis maakte voor de Britten, voor Europa en voor de Verenigde Staten goed duidelijk hoe de nieuwe naoorlogse verhoudingen lagen.

De Suezcrisis heeft op sterke wijze bijgedragen aan de ontwikkeling van een pro-Amerikaans buitenlands beleid van het Verenigd Koninkrijk en de handhaving van de *special relationship* gedurende de Koude Oorlog. Het was een incident in 1956 dat in het algemeen beschouwd wordt als het definitieve einde van de status van het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk als supermachten. In 1956 besloot de Egyptische president Nasser over te gaan tot nationalisering van het Suezkanaal.²⁴ Het kanaal viel formeel echter onder Brits beheer. Hierop vroegen de Britten, samen met de Fransen, die ook koloniale belangen hadden in de regio, de VS om hulp, waar door de VS niet op in werd gegaan. Het incident escaleerde vervolgens door inmenging van Israël en de Sovjet-Unie. De balans van de Suezcrisis was voor zowel het Verenigd Koninkrijk als Frankrijk een trauma in de internationale betrekkingen en een bepaalde vervreemding in de diplomatieke relaties tussen de Fransen en de Britten.²⁵ Na de Suezcrisis concludeerden de Fransen namelijk dat de VS een onbetrouwbare bondgenoot bleken te zijn en dat Frankrijk zich het beste zoveel mogelijk afzijdig kon houden van invloed van de VS in Europa.²⁶ Dit resulteerde in de afkeer van Atlantische inmenging die Charles de Gaulle vanaf de jaren '50 propageerde. De Britten waren na de Suezcrisis echter van mening dat voortaan samenwerking met de VS op internationaal gebied voor het Verenigd Koninkrijk de beste optie was.²⁷ Binnen enkele weken na de Suezcrisis was de Britse minister-president, Anthony Eden, gedwongen tot aftreden, dankzij de vernederende militaire nederlaag van het Verenigd Koninkrijk.²⁸ Ook kwam het Verenigd Koninkrijk er, dankzij de Suezcrisis en op redelijk ongenueanceerde wijze, achter dat het behouden van een wereldwijde koloniale aanwezigheid simpelweg niet meer haalbaar was.²⁹

1.2 *Supranationalisme versus intergouvernementalisme*

Het Verenigd Koninkrijk heeft altijd een sterke afkeer gehad van supranationale samenwerking in plaats van samenwerking tussen staten onderling; intergouvernementele samenwerking. Dit zorgde in een vroeg stadium van de integratie van Europa al voor een kloof tussen het Verenigd Koninkrijk en de West-Europese continentale staten. De Zes hadden overduidelijk supranationale aspiraties met de plannen van Europa die zij voor ogen hadden. In het Verenigd Koninkrijk werd supranationalisme echter beschouwd als ongewenst, idealistisch en niet strokend met de belangen van de natie.³⁰ Bovenal werden de implicaties van supranationalisme op nationale soevereiniteit gevreesd. Het Verenigd Koninkrijk zag in een organisatie met supranationale kenmerken voornamelijk een gevaar, dat zich uiteindelijk in de richting van een federaal Europa zou kunnen begeven. Het supranationale karakter van bijvoorbeeld het voorstel van een Gemeenschap van Kolen en Staal uit het Schumanplan van 1950 was voor de Britten dan ook een van de belangrijkste argumenten om niet te coöpereren met dit plan. De Britse regering was van mening dat supranationale integratie niet praktisch maar idealistisch van aard was en op den duur

²⁴ Judt, *Postwar*, 295.

²⁵ Gowland en Turner, *Reluctant Europeans*, 109.

²⁶ Judt, *Postwar*, 291.

²⁷ Judt zegt hierover (*Postwar*, 299) "Whatever their hesitations, however ambivalent they might feel about particular US actions, British governments will henceforth cleave loyally to US positions. Only that way could they hope to influence American choices and guarantee American support for British concerns when it mattered. This strategic realignment was to have momentous implications, for Britain and for Europe."

²⁸ *Ibidem*, 298.

²⁹ *Ibidem*, 298.

³⁰ Andrew Geddes, *The European Union and British Politics* (New York 2004) 37.

onvermijdelijk zou falen.³¹ De reden voor dit uiteindelijke falen was de overtuiging dat de *federalizing tendencies*³² van de Europese Gemeenschap uiteindelijk zouden botsen met de nationale belangen van de afzonderlijke lidstaten. Churchill schreef over het plan voor de Gemeenschap van Kolen en Staal in november 1951 naar de regering:

*"I am not opposed to a European federation. But I never thought that Britain or the British Commonwealth would become a part of the European federation. I never contemplated Britain joining the Coal and Steel plans on the same terms as our continental partners. Our attitude is that we help, we dedicate, we participate, but we do not merge and we do not forfeit our insular or Commonwealth character."*³³

Daarnaast waren de Britten van mening dat een vrijhandelszone een goede oplossing zou kunnen bieden voor de naoorlogse problemen waar West-Europa mee te maken had en dat een supranationale organisatie dus overbodig zou zijn.³⁴ Uit het debat over supranationalisme versus intergouvernementalisme werd in een vroeg stadium al duidelijk dat er een scheidslijn bestond tussen het Verenigd Koninkrijk enerzijds en de Zes anderzijds. Een grote angst van de Britse regering was ook dat het Verenigd Koninkrijk, met haar waardige geschiedenis van een wereldmacht, zou verworden tot *"merely a unit in a federated Europe"*³⁵, iets wat koste wat het kost voorkomen diende te worden.

1.3 Militaire integratie, 1945 – 1955

Gelijktijdig met de existentiële crisis die zich in het Verenigd Koninkrijk afspeelde over de opnieuw te hervinden positie van het Britse *Empire* in de wereld, vond op het Europese continent een andere ontwikkeling plaats. De Tweede Wereldoorlog, die op zo goed als het gehele Europese vasteland chaos, ontreding en verval had gebracht, lag nog vers in het geheugen van de Europese staten. Hoe meer de stofwolken van de oorlog optrokken, hoe duidelijker de nieuwe bipolaire indeling van Europa zich aftekende. Het idee dat de West-Europese staten gezamenlijk sterker stonden dan alleen werd langzamerhand opgepikt door de nationale regeringen. Het probleem, echter, was Duitsland. Frankrijk vormde tevens een belangrijke spil in de Duitse kwestie: de beide landen waren in de afgelopen tachtig jaar driemaal met elkaar in oorlog geweest. Het vinden van een manier met elkaar door één deur te kunnen in een kader van langdurige vrede en stabiliteit was een van de fundamentele politieke naoorlogse prioriteiten.³⁶

De Britse minister van Buitenlandse Zaken, Ernest Bevin, zag het als zijn taak in deze uitermate woelige periode toenadering te zoeken tot Frankrijk. Doordat zowel het Verenigd Koninkrijk als Frankrijk zich zorgen maakte over een hernieuwde Duitse agressie, vormde een gezamenlijk optreden tegen Duitsland de inzet van deze Frans-Britse betrekkingen. Op 4 maart 1947 werd een verdrag tussen beide landen ondertekend in Duinkerken, een *"Treaty of Alliance and Mutual Assistance"* tegen een mogelijke Duitse aanval.³⁷

³¹ Geddes, *The European Union and British Politics*, 59.

³² *Ibidem*, 59.

³³ 'United Europe', Memorandum by the Prime Minister to the Cabinet, 29 November 1951, PRO [C(51)32]. Geciteerd in: Lord, *Absent at the creation*, 147.

³⁴ Geddes, *The European Union and British Politics*, 59

³⁵ *Ibidem*, 60.

³⁶ John Pinder en Simon Usherwood, *The European Union. A Very Short Introduction* (Oxford 2007) 1.

³⁷ Barker, *Britain in a divided Europe*, 66.

De Duitse naoorlogse kwestie vond een hoogtepunt in de Berlijnse Crisis van 1948 en 1949. De inzet van deze crisis was het geallieerde beleid over de Duitse hoofdstad, zoals vastgelegd op de Conferentie van Potsdam. Op 1 juni 1948 kwamen de westerse geallieerden bij elkaar in Londen om een plan te bespreken dat de oprichting van een aparte West-Duitse staat zou betekenen. Ruim twee weken later, op 18 juni, werd een nieuwe West-Duitse munt geïntroduceerd, de *Deutsche Mark*.³⁸ De economische scheiding van West- en Oost-Duitsland was hiermee een feit. De Sovjet-autoriteiten reageerden enkele dagen later met de invoering van een Oost-Duitse munt en een blokkade van Berlijn, die tot 12 mei 1949 zou duren.³⁹ Het belangrijkste gevolg van de Berlijnse crisis was de creatie van twee Duitse staten: de Bondsrepubliek Duitsland met de regering gevestigd in Bonn, en de Duitse Democratische Republiek, een veredelde Sovjet-satellietstaat.⁴⁰ Een gevolg wat hieruit voortvloeide was een nodige heroverweging van de Westerse militaire berekeningen: West-Duitsland diende beschermd te worden tegen eventuele Sovjet-agressie en de westerse geallieerden namen deze taak op zich.⁴¹ Omdat het idee van herbewapening van West-Duitsland in de ogen van de westerse geallieerden (en van Frankrijk allereerst) pure waanzin leek, kwam er de noodzaak voor een westerse defensieve alliantie, die de Duitse kwestie en het Sovjetgevaar in zou kunnen dammen.

Deze alliantie was er ook en kreeg gestalte door het ondertekenen van het Pact van Brussel op 17 maart 1948.⁴² De landen die het Pact van Brussel ondertekenden waren het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Nederland, België en Luxemburg. Ondanks Britse participatie in deze alliantie was het Verenigd Koninkrijk niet volledig tevreden met het Pact van Brussel. De grote afwezigen waren immers de Verenigde Staten. Het feit dat de Britten hadden ingestemd met een alliantie met vijf continentaal-Europese machten, zonder deelname van de VS, is echter al te zien als een indicatie van veranderend buitenlandbeleid van het Verenigd Koninkrijk in de periode na de Tweede Wereldoorlog. Desalniettemin was voor het Verenigd Koninkrijk in 1948 een militaire alliantie zonder Amerikaanse participatie incompleet. Voornamelijk op aandringen van het Verenigd Koninkrijk werden er daarom in de zomer van 1948 gesprekken gevoerd in Washington over een trans-Atlantische alliantie waar de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Canada aan deel zouden nemen.⁴³

Uiteindelijk resulteerde dit overleg in Washington in de oprichting van de NAVO in 1949. Het verdrag dat hieraan voorafging werd getekend op 4 april 1949 in Washington, door Canada, Frankrijk, de Benelux, IJsland Italië, Noorwegen, Portugal, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten.⁴⁴ Nadat halverwege de jaren '50 de kwestie rondom de herbewapening van West-Duitsland redelijk gekalmeerd leek, werd West-Duitsland in 1955 tevens lid van de NAVO.⁴⁵

De Duitse kwestie leek dus redelijk ingekapseld met het Pact van Brussel en de overkoepelende structuur van de NAVO. Toch bleef het probleem van de herbewapening van West-Duitsland voornamelijk een Europese aangelegenheid. Het idee kwam op dat een herbewapening van de BRD daarom wellicht het best plaats zou kunnen vinden binnen de kaders van een Europese organisatie. Om dit te realiseren werd in augustus 1950 een plan gelanceerd door de Franse minister-president, René Pleven. In dit plan werd een voorstel gedaan tot de oprichting van een Europese Defensie Gemeenschap (EDG).⁴⁶ Het werkelijke

³⁸ Judt, *Postwar*, 145.

³⁹ Ibidem, 146.

⁴⁰ Ibidem, 147.

⁴¹ Judt, *Postwar*, 147.

⁴² Ibidem, 149.

⁴³ Ibidem, 149.

⁴⁴ Barker, *Britain in a divided Europe*, 71.

⁴⁵ Ibidem, 71.

⁴⁶ Ibidem, 84.

brein achter dit plan was echter Jean Monnet, die een Europees leger wilde creëren als onderdeel van een Europese Defensie Gemeenschap. In dit Europese leger zouden ook Duitse divisies worden opgenomen. Een Europese Minister van Defensie zou zorg dragen over de organisatie van dit Europese leger, die weer onder beheer van de NAVO zou vallen.⁴⁷ De onderhandelingen naar aanleiding van het plan van Plevin begonnen op 15 februari 1951. De Verenigde Staten waren over het plan niet bijster enthousiast, net als het Verenigd Koninkrijk. Omdat er echter geen beter alternatief was, of althans een haalbaar alternatief ter oplossing van het Duitse probleem, werd besloten de gang van zaken te accepteren.⁴⁸ De leden van de EGKS ondertekenden het Verdrag ter Oprichting van een Europese Defensie Gemeenschap op 27 mei 1952 in Parijs.⁴⁹ Na ondertekening diende het verdrag echter nog geratificeerd te worden door alle lidstaten. In het Franse parlement bleek dit voor grote moeilijkheden te zorgen. Hoewel het plan van Franse origine was, bleek het concept van Duitse herbewapening in Frankrijk nog te gevoelig te liggen. Uiteindelijk werd het plan op 30 augustus 1954 van tafel geveegd: in het parlement was er geen meerderheid voor ratificatie van een Europese Defensie Gemeenschap te vinden.

Na het falen van de EDG leek het proces van Europese integratie in 1955 spaak te lopen. Het grote probleem was dat de belangrijkste kwestie waar het plan van de EDG om draaide, namelijk de herbewapening van de Bondsrepubliek Duitsland, nog steeds niet was opgelost. Daarom deed het Verenigd Koninkrijk in 1954 een voorstel tot een intergouvernementele oplossing; het uitbreiden van het Pact van Brussel van 1948 met Italië en de Bondsrepubliek om zodoende een Europees kader te creëren waarbinnen Duitse herbewapening en toetreding tot de NAVO zou kunnen plaatsvinden.⁵⁰ Het Pact van Brussel werd aldus omgevormd tot de West-Europese Unie (WEU). Door deelname van het Verenigd Koninkrijk had de WEU als belangrijkste kenmerk dat het een intergouvernementele organisatie was; een klassieke alliantie gericht op defensie in plaats van internationale samenwerking, en voornamelijk jegens de Sovjet-Unie in plaats van tegen Duitsland. Dit was tevens ook de reden dat de Britten in een dergelijke internationale organisatie wel wilden participeren. De West-Europese Unie was geenszins gericht op economische of politieke integratie maar diende louter als defensie-alliantie. Toch bleef voor het Verenigd Koninkrijk de alliantie met de VS, al dan niet binnen het kader van de NAVO, de eerste prioriteit. Iets als de WEU zou dan ook louter fungeren als een soort suborganisatie onder de meer waardevolle alliantie met de VS.⁵¹

1.4 Economische integratie, 1945 - 1955

Na het einde van de Tweede Wereldoorlog was Europa een verdeeld continent dat te kampen had met grote politieke en economische problemen. De twee uit de strijd naar boven gekomen supermachten, de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, waren wereldwijd bezig met het consolideren van hun macht. De VS boden hulp aan Europa in de vorm van het Marshallplan, gericht op het herbouwen van de economieën van de West-Europese landen. Door dit financiële hulpprogramma werden de landen van West-Europa vanaf 1948 behoorlijk stevig aan de VS gebonden. Dit werd versterkt door de oprichting van de Organisatie voor Europese Economische Samenwerking, OEES (*Organisation of European Economic Co-operation, OEEC*). Het doel van de OEES was het beheer van de Marshallhulp voor de ontvangende staten.⁵² De Britten waren redelijk tevreden met de OEES en prefereerden een

⁴⁷ Ibidem, 106.

⁴⁸ Judt, *Postwar*, 244.

⁴⁹ Gowland en Turner, *Reluctant Europeans*, 57.

⁵⁰ Kaiser, *Using Europe, Abusing the Europeans*, 16.

⁵¹ K. Larres, *A search for order: Britain and the origins of a Western European Union, 1944-55*, in: B. Brivati en H. Jones (ed.) *From reconstruction to integration. Britain and Europe since 1945* (London 1993) 71.

⁵² Geddes, *The European Union and British Politics*, 58.

dergelijk intergouvernamenteel samenwerkingsverband dan ook boven supranationale structuren met continentaal-Europese naties. Het feit dat de OEEES louter gericht was op handel en economische zaken en geen gevaarlijke uitstapjes maakte in de richting van politieke integratie was voor het Verenigd Koninkrijk tevens een groot pluspunt.

Tevens trad in 1948 de GATT, de *General Agreement on Tariffs and Trade* in werking: een multilaterale overeenkomst die als doel het reguleren van internationale handel heeft. In 1957 waren 37 landen lid van de GATT. Deze landen hadden gezamenlijk bijna 80% van de wereldhandel in handen.⁵³ Het doel van deze overeenkomst was het verlagen en vereenvoudigen van invoerrechten om zodoende de vrije handel tussen de lidstaten te bevorderen.

Op 9 mei 1950 werd het Schumanplan gelanceerd. In dit plan pleitte de Franse minister van Buitenlandse Zaken, Robert Schuman, in samenwerking met Jean Monnet, voor een gemeenschappelijke markt voor kolen en staal, beheerd door een organisatie met supranationale kenmerken. Het Schumanplan was een poging het probleem van het naoorlogse West-Duitsland op te lossen; enerzijds het herstellen van de Duitse economie, waar de Franse economie weer van zou profiteren; anderzijds het binden van West-Duitsland aan politieke stabiliteit in West-Europa.⁵⁴ Het Schumanplan was voor een groot gedeelte gericht op het verbeteren van de Frans-Duitse betrekkingen, aangezien zowel Schuman als Monnet van mening waren dat de Frans-Duitse as de spil van Europa vormde. Schuman verwoordde dit als volgt in zijn plan:

*“Europe will not be made all at once, or according to a single plan. It will be built through concrete achievements which first create a de facto solidarity. The coming together of the nations of Europe requires the elimination of the age-old opposition of France and Germany. Any action taken must in the first place concern these two countries.”*⁵⁵

Het kernpunt van een Gemeenschap van Kolen en Staal zou dus gevormd worden door samenwerking tussen Frankrijk en Duitsland. Daarnaast had Schuman al wel ideeën over verdere Europese integratie, zowel op economisch als op politiek gebied. Een gemeenschappelijk kolen- en staalbeleid zou in zijn ogen de eerste stap zijn naar een geünificeerd Europa:

*“The pooling of coal and steel production should immediately provide for the setting up of common foundations for economic development as a first step in the federation of Europe”.*⁵⁶

In het Verenigd Koninkrijk werd het Schumanplan zonder al te veel enthousiasme ontvangen. Dit was gedeeltelijk te wijten aan het feit dat de Britse regering geen enkele aankondiging van het Franse plan had gekregen, in tegenstelling tot de regeringen van West-Duitsland en de Verenigde Staten.⁵⁷ Kort nadat het Schumanplan gelanceerd werd door een functionaris van het Britse ministerie van Buitenlandse Zaken gesteld dat het Verenigd Koninkrijk *“is not ready, and you will not succeed”*.⁵⁸ De reden dat het Verenigd Koninkrijk in 1950 niet veel heil zagen in het voorstel van het Schumanplan is te wijten aan het feit dat

⁵³ CVCE, The Customs Union and the GATT

⁵⁴ Geddes, *The European Union and British Politics*, 61.

⁵⁵ Robert Schuman, De verklaring van 9 mei 1950, via CVCE. http://www.cvce.eu/obj/The_declaration_of_9_May_1950-en-84eb5a1a-64d7-4b77-bf0b-23e8a41edb64.html.

⁵⁶ Robert Schuman, De verklaring van 9 mei 1950.

⁵⁷ Gowland en Turner, *Reluctant Europeans*, 41.

⁵⁸ *Ibidem*, 41.

de Britten redelijk tevreden waren met de status quo. De Atlantische alliantie, de nauwe samenwerking met de Verenigde Staten en de *three circles policy* leken in Britse ogen voor voldoende internationale samenwerking te zorgen.⁵⁹ De Britse regering had verder weinig bezwaren tegen de oprichting van een Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal, zolang het Verenigd Koninkrijk maar niet zou participeren in een dergelijke organisatie. De voornaamste redenen om niet deel te nemen aan een gemeenschappelijk Europees kolen- en staalbeleid was te wijten aan het supranationale karakter van de EGKS. Daarnaast had de Britse regering het idee dat er aan samenwerking op het gebied van kolen en staal voor de Britten weinig voordelen zaten. De Britse kolen- en staalproductie was, ondanks de crisis van de oorlog, nog steeds hoog in vergelijking met de Zes van de EGKS.⁶⁰ Tevens heerste in het Britse kabinet het idee dat het Schumanplan weinig kans van slagen had en dat dit falen de Britten een mogelijkheid zou geven een voorstel te doen waar zij het zelf wel mee eens waren.⁶¹ Het Schumanplan leidde tot de oprichting van de Europese Gemeenschap van Kolen en Staal via het Verdrag van Parijs in april 1951. Het Verenigd Koninkrijk stond, in de eerste fase van de integratie van Europa, aan de zijlijn.

1.5 Conclusie

In dit hoofdstuk is geprobeerd een overzicht te geven van de relatie tussen het Verenigd Koninkrijk en het proces van Europese integratie gedurende het eerste decennium na het einde van de Tweede Wereldoorlog en de motieven die het Verenigd Koninkrijk had voor het voeren van een dergelijk beleid. In 1945 kwam het Verenigd Koninkrijk beschadigd, maar nog steeds zijnde een wereldmacht, de oorlog uit. Het Britse buitenlandse beleid van het daaropvolgende decennium is grotendeels gebaseerd op die status van wereldmacht. Daarnaast had het Verenigd Koninkrijk nog steeds economische, politieke en ideologische belangen bij de *Commonwealth*. Een tweede gegeven dat het Britse Europabeleid in de periode van 1945 tot 1955 sterk heeft bepaald is de *special relationship* met de Verenigde Staten. Door deze *special relationship* was het Verenigd Koninkrijk meer georiënteerd op trans-Atlantische samenwerking met de VS, bijvoorbeeld binnen de NAVO en de OEES, dan op samenwerking met West-Europa. Daarnaast waren de trans-Atlantische organisaties veelal intergouvernementeel van aard, wat de Britten sterk prefereerden. Het proces van integratie dat door de West-Europese staten in deze periode werd nagestreefd had veelal supranationale kenmerken, iets wat onaanvaardbaar was voor het Verenigd Koninkrijk.

⁵⁹ Ibidem, 41.

⁶⁰ Kaiser, *Using Europe, Abusing the Europeans*, 21.

⁶¹ Ibidem, 21.

De Conferentie van Messina

Na het vormen van de EGKS in 1951 waren de Zes bereid verder te werken aan het proces van integratie in Europa. Het Verenigd Koninkrijk probeerde, na het Schumanplan en de EGKS afgewezen te hebben, via intergouvernementele organisaties te coöpereren met de integratie van West-Europa. In de zomer van 1955 werden door de Zes verdere stappen ondernomen om te komen tot meer Europese eenheid: de Conferentie van Messina. Deze conferentie, gehouden op 1, 2 en 3 juni 1955 in het Siciliaanse stadje Messina, werd voorafgegaan door een memorandum van de ministers van Buitenlandse Zaken van de Benelux over een mogelijke uitbreiding van de EGKS naar andere beleidsterreinen.⁶² Het doel van de Conferentie van Messina was het bespreken van dergelijke mogelijkheden. Nadat de Conferentie van Messina ten einde was werd besloten het Verenigd Koninkrijk nogmaals uit te nodigen om deel te nemen aan het herleefde proces van Europese integratie, in de vorm van intergouvernementeel overleg in de Commissie-Spaak.⁶³ In de maanden na de Conferentie van Messina werd er door de lidstaten van de EGKS en het Verenigd Koninkrijk uitgebreid overlegd over mogelijkheden tot uitbreiding van de EGKS. Uiteindelijk besloot het Verenigd Koninkrijk zich in november, na wekenlang intensief overleg, terug te trekken uit de onderhandelingen en niet te participeren in de uitbreiding van de Gemeenschap van Kolen en Staal.

2.1 *Het voorstel van de Benelux tot uitbreiding van de EGKS*

De zes lidstaten van de EGKS wilden na het mislukken van de ratificatie van het EDG een nieuwe impuls geven aan het integratieproces. Door het falen van de EDG leek het erop dat militaire of politieke integratie voorlopig op de lange baan geschoven kon worden. De optie die nu overbleef was een terugkeer naar het pad van economische integratie.

De Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken, Johan Willem Beyen, was degene die in september 1952 het initiatief had genomen tot een nieuw concept. Hij lanceerde een plan dat een douane-unie binnen de EGKS inhield. In de laatste maanden van 1954 en de eerste maanden van 1955 werd het concept-Beyen uit de kast gehaald en besproken door de lidstaten. De ministers van Buitenlandse Zaken van de Benelux staken in 1955 weer de koppen bij elkaar en vergaderden in Nederland over de vormgeving van een dergelijke douane-unie. Op 19 april 1955 ging Beyen in overleg met de Commissie Buitenlandse Zaken van de Tweede Kamer over de mogelijkheden van de *relance européenne*.⁶⁴ In dit overleg vroeg Beyen aandacht voor zijn initiatief, dat hij al reeds vaag aangeduid had bij de behandeling van de Akkoorden van Parijs (bij de vorming van de WEU in 1954). Beyen was van mening dat “het klimaat weer gunstig was om economische integratie ter tafel te krijgen”, maar er diende niet langer

⁶² Gowland en Turner, *Reluctant Europeans*, 96.

⁶³ *Ibidem*, 96.

⁶⁴ Verslag van de Commissie Buitenlandse Zaken van de Nederlandse Tweede Kamer (19 april 1955) Centraal Archief Tweede Kamer, Den Haag. Archief Vaste Kamercommissie. Buitenlandse Zaken.

gewacht te worden omdat “andere initiatieven weer opduiken, wat wijst op belangstelling, maar er dreigt verwarring”.⁶⁵ Uiteindelijk presenteerden de drie ministers van Buitenlandse Zaken van de Benelux, Paul-Henri Spaak, Joseph Bech en Johan Willem Beyen, op 18 mei 1955 een memorandum. Hierin werd gepleit voor een douane-unie tussen de Zes van de EGKS.⁶⁶ Twee dagen later werd het memorandum officieel voorgelegd aan de overige landen van de EGKS; de regeringen van Frankrijk, de Bondsrepubliek Duitsland en Italië. In het voorstel lag sterk de nadruk op het uitbreiden van de EGKS naar andere terreinen, zoals transport, energie en het (vreedzame) gebruik van atoomenergie.⁶⁷ Ook pleitten de heren Spaak, Bech en Beyen voor de noodzaak van een Europese Gemeenschap die gebaseerd zou zijn op een gemeenschappelijke markt. Dit zou bereikt moeten worden door het gefaseerd afschaffen van quota en tolheffingen.⁶⁸ Om dit memorandum te bespreken met de overige lidstaten van de EGKS stelden de ministers van de Benelux voor een internationale conferentie op te zetten met als doel het houden van voorbereidende gesprekken voor verdere integratie op het gebied van transport, energie, nucleaire energie en de Europese integratie in het algemeen.

Het Verenigd Koninkrijk was niet bijster enthousiast over het Beneluxmemorandum. Het idee dat het Verenigd Koninkrijk nog steeds een van de drie grootmachten van de wereld was heerste nog steeds. Daarnaast verkeerde het Verenigd Koninkrijk in de veronderstelling dat, sinds het Pact van Brussel en de uitbreiding van dat pact naar de WEU, de Britten zich op het moment in een bevelvoerende positie in West-Europa begaven.⁶⁹ Het feit dat de regering van het Verenigd Koninkrijk het Messina-initiatief wellicht zelfs onderschatte blijkt uit een nota van de Britse ambassadeur in Frankrijk, Gladwyn Jebb, naar Macmillan. “*No very spectacular developments are to be expected as a result of the Messina Conference.*”⁷⁰ De verwachting die het Verenigd Koninkrijk van de Conferentie van Messina had was voornamelijk gebaseerd op het falen van de EGD een jaar eerder. Daarnaast waren de Britten er van overtuigd dat door interne verdeeldheid tussen de Zes een consensus op de Conferentie onhaalbaar zou zijn.⁷¹ De Britse scepsis was voornamelijk gericht op Frankrijk: volgens beoordelingen van Whitehall was Frankrijk geenszins in staat, zowel in politiek als economisch opzicht, deel te nemen aan een eventuele gemeenschappelijke markt.⁷² Ook de Bondsrepubliek werd in Britse ogen niet fit genoeg geacht voor deelname aan het Messina-plan. Dit was voornamelijk te wijten aan een heersend meningsverschil in Bonn, tussen bondskanselier Konrad Adenauer en de minister van Economische Zaken, Ludwig Erhard.⁷³ Deze onenigheid ging over de waarde van het Europa van de Zes als model voor integratie. De indruk die het Verenigd Koninkrijk had van de mate van voorbereiding van de Zes was niet volledig terecht, maar zorgde er desalniettemin voor dat de Britten het Messina-initiatief van de zomer van 1955 flink onderschatten. Het mislukken van de EDG was in dit opzicht ook zeer misleidend: daar deze netelige kwestie van de baan was, lag de weg voor de Zes weer open terug te keren naar het oorspronkelijke concept van Europese integratie dat ten grondslag lag aan het Schumanplan en de EGKS.⁷⁴

2.2 De conferentie

⁶⁵ Verslag van de Commissie Buitenlandse Zaken van de Nederlandse Tweede Kamer (19 april 1955).

⁶⁶ Kaiser, *Using Europe, Abusing the Europeans*, 23.

⁶⁷ Benelux memorandum, via CVCE http://www.cvce.eu/obj/The_Benelux_Memorandum-en-58119e2d-faf6-4faa-9bc1-d1918343bb6e.html

⁶⁸ Benelux memorandum, via CVCE

⁶⁹ Gowland en Turner, *Reluctant Europeans*, 97.

⁷⁰ Letter from Jebb to Macmillan, 15 June 1955 PRO FO 371/116040 The National Archives.

⁷¹ Gowland en Turner, *Reluctant Europeans*, 98.

⁷² Ibidem, 98.

⁷³ Ibidem, 98.

⁷⁴ Ibidem, 99.

Op 1, 2 en 3 juni 1955 werd in de Siciliaanse stad Messina de eerste conferentie van ministers van Buitenlandse Zaken van de Zes gehouden sinds het mislukken van de EDG in augustus 1954. De voorzitter van de conferentie was Joseph Bech, de Luxemburgse minister van Buitenlandse Zaken. De andere aanwezige ministers waren Antoine Pinay (Frankrijk), Gaetano Martino (Italië), Walter Hallstein (BRD), Paul-Henri Spaak (België) en Johan Willem Beyen (Nederland).⁷⁵

In de slotverklaring van de conferentie stelden de Zes dat hun intentie het vormen van een gemeenschappelijke markt zou zijn. Dit zou gebeuren in de vorm van een tolunie met gemeenschappelijke instituties en progressieve samenwerking op het gebied van economisch en sociaal beleid.⁷⁶ In een bepaald opzicht kan Messina ook gezien worden als een protest tegen het 'Britse Europa' dat was ontstaan samen met de OEES en de toetreding van de Bondsrepubliek Duitsland tot de NAVO.⁷⁷

Met de beëindiging van de Conferentie van Messina werd een document gepubliceerd waarin de gestelde doelen van de ministers van Buitenlandse Zake van de Zes duidelijk werden. De consensus was dat economische integratie de eerste stap diende te zijn in het proces van het uitbreiden van de EGKS tot verdere eenheid in Europa.⁷⁸ De gefaseerde ontwikkeling van integratie zou verlopen via de creatie van gemeenschappelijke instituties, het samenvoegen van nationale economieën, het creëren van een gemeenschappelijke markt en het harmoniseren van het sociale beleid van de lidstaten.⁷⁹ In het document werd tevens gesteld dat een dergelijk Europa-beleid door de Zes essentieel werd geacht voor het behouden van Europa's positie en invloed in de wereld en de stijging van de welvaart en levensstandaard van de Europese bevolking. Ook de manier waarop dergelijke doelen gerealiseerd dienden te worden werd aangekaart in het document. Er zouden verscheidene conferenties gehouden worden ter overleg, er zou een commissie van afgevaardigden van de verschillende regeringen gevormd worden, er zou indien noodzakelijk samengewerkt worden met de Hoge Autoriteit van de EGKS en met de Secretaris-generaal van de OEES, de Raad van Europa en de Raad van Ministers zouden geraadpleegd worden en, ten slotte, er diende een uitnodiging gestuurd te worden naar de regering van het Verenigd Koninkrijk om aan al deze voorbereidingen deel te nemen.⁸⁰ *"The Government of the United Kingdom, as a State belonging to W.E.U. and associated with the E.C.S.C., will be invited to participate in this work"*.⁸¹ De voortgang die de Zes hadden geboekt met het opnieuw leven ingeblazen integratieproces ging veel sneller en soepeler dan het Verenigd Koninkrijk had verwacht: met het falen van de EDG nog in het achterhoofd waren de snelle ontwikkelingen in de zomer van 1955 vanuit Brits perspectief onvoorzien.⁸² Daarnaast had het EDG-fiasco de Britten nog sceptischer gemaakt ten opzichte van supranationalisme en federalisme dan voorheen het geval was.⁸³

Op 7 juni stuurde Joseph Bech, de Luxemburgse minister van Buitenlandse Zaken, een brief naar zijn Britse tegenhanger, Harold Macmillan. In deze brief vroeg Bech Macmillan de mogelijkheid te overwegen dat een Britse afgevaardigde deel zou nemen in het Intergouvernementele Comité onder

⁷⁵ The Messina conference, via CVCE http://www.cvce.eu/obj/The_Messina_Conference-en-b985ab83-ceb9-495a-a408-865563de790c.html.

⁷⁶ Kaiser, *Using Europe, Abusing the Europeans*, 24.

⁷⁷ Ibidem, 25. Kaiser is van mening dat het "Britse Europa" waar hij over spreekt een bepaalde vorm van "Europa" is dat zich langs intergouvernementele lijnen uitstrekt en zich louter beperkt tot liberalisatie van handel.

⁷⁸ Resolution adopted by the Foreign Ministers of the ECSC Member States (Messina, 1-3 June 1955)

via CVCE http://www.cvce.eu/obj/Resolution_adopted_by_the_Foreign_Ministers_of_the_ECSC_Member_States_Messina_1_to_3_June_1955-en-d1086bae-0c13-4a00-8608-73c75ce54fad.html

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Barker, *Britain in a divided Europe*, 151

⁸³ Ibidem, 150.

voorzitterschap van Spaak. Bech schreef:

*“As Chairman of the Messina Conference, I have been invited by my colleagues to draw your attention particularly to paragraph 6 of part II of the Resolution, in accordance with which an invitation to take part in the Committee’s work will be addressed to the Government of the United Kingdom, as a power which is a member of Western European Union and is also associated with the European Coal and Steel Community.”*⁸⁴

Hij benadrukte tevens dat hij met zijn collega’s unaniem was in de hoop dat de Britse overheid zo nauw mogelijk samen zou werken in dit project. Op dit punt was voornamelijk ook Frankrijk gebrand op Britse deelname, omdat de Fransen redelijk angstvallig op zoek waren naar hulp op het gebied van de ontwikkeling van nucleaire energie.⁸⁵

Tevens werd op 29 juni 1955 een memorandum verspreid door de Britse minister van Financiën, Richard Austen Butler. In dit memorandum lichtte Butler de conclusie van de conferentie van Messina toe: het concept van een verdere stapsgewijze economische unificatie van Europa, waartoe een comité werd opgezet onder het voorzitterschap van Spaak en waarvoor het Verenigd Koninkrijk werd uitgenodigd.⁸⁶ De slotverklaring van de Conferentie was bij het memorandum gevoegd. Butler vatte dit als volgt samen:

*“The Governments of the six countries consider that it is necessary to work for the establishment of a united Europe by the development of common institutions, the progressive fusion of national economies, the creation of a common market and the progressive harmonisation of their social policies.”*⁸⁷

De specificaties van de slotverklaring handelden over de onderwerpen die in het Benelux-memorandum in mei 1955 werden aangekaart; samenwerking op het gebied van communicatie en transport, de creatie van een gemeenschappelijke organisatie voor de vreedzame ontwikkeling van atoomenergie, het gefaseerd ontwikkelen van een Europese markt vrij van quota en invoerrechten en de harmonisatie van sociaal beleid. Na een bezoek van Beyen aan Londen voor besprekingen van deze doelstellingen merkte Butler op dat hij in de veronderstelling verkeerde dat het concept van de zes landen zowel door politieke als economische motieven werd geïnspireerd. De bijeenkomst met Beyen scheen dit te bevestigen.⁸⁸ Butler noteerde in zijn memorandum tevens dat de Zes blijkbaar van mening waren dat Europese samenwerking op basis van intergouvernementalisme niet toereikend zou zijn voor de door hen gestelde doelen; *“they seek a manifestation of the ‘community’-idea.”*⁸⁹ Dit gegeven was overduidelijk geen goed teken voor het Verenigd Koninkrijk.

Uit Butlers memorandum blijkt dat de Britse regering twee grote struikelblokken zag in het plan vastgelegd in de resolutie van Messina: het oprichten van een organisatie met als doel het beheer van atoomenergie en de instelling van een gemeenschappelijke markt. Over de atoomorganisatie schreef Butler dat het Verenigd Koninkrijk al betrokken was bij internationale discussies over het vreedzame

⁸⁴ Letter from Joseph Bech to Harold Macmillan (Luxembourg, 7 June 1955) The National Archives, Parliamentary Papers CMD.9525.

⁸⁵ Barker, *Britain in a divided Europe*, 151-152.

⁸⁶ Note by the Chancellor of the Exchequer on European Integration (London, 29 June 1955) The National Archives, Cabinet Papers CAB/129/76.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ Note by the Chancellor of the Exchequer on European Integration (29 juni 1955).

⁸⁹ *Ibidem*.

gebruik van atoomenergie, namelijk binnen de OEES, en dat er tussen het Verenigd Koninkrijk en twee van de zes Messina-deelnemende landen (Frankrijk en België) al bilaterale betrekkingen bestaan. Daarom had het Verenigd Koninkrijk in dit opzicht, volgens Butler, *“much to give but little to gain.”*⁹⁰ Daarnaast schreef Butler wel dat de Britten een dergelijke gang van zaken tussen de zes lidstaten natuurlijk niet tegen zouden kunnen houden, en dat het uiteindelijk misschien zelfs nuttig voor het Verenigd Koninkrijk zou kunnen zijn om op de een of andere manier verbonden te zijn aan deze organisatie.

Over de creatie van een gemeenschappelijke markt was Butler feller: *“We have repeatedly made it clear that we cannot accept the creation of or participation in a common market.”*⁹¹ Hij stelde dat het Verenigd Koninkrijk een dergelijke gang van zaken niet tegen zou kunnen houden, mochten de Zes besluiten onderling een gemeenschappelijke markt op te zetten. Butler wees in zijn memorandum er wel op dat de overheden van de zes landen (en daarnaast het Verenigd Koninkrijk ook) al verplichtingen hadden jegens de OEES en de GATT. Butler maakte zich duidelijk zorgen dat de organisatie van de OEES in gevaar zou komen door het creëren van een gemeenschappelijke continentaal-Europese markt. Ook uitte hij zijn bezwaren tegen de plannen, omdat het volgens hem zou kunnen leiden tot blokvorming in Europa wat hij in het kader van de Koude Oorlog een kwalijke ontwikkeling achtte.

*“Moreover, developments of this kind may lead to some form of discriminatory bloc in Europe, even though the six countries profess that their aim is to encourage competition and economic efficiency by creating a wider and freer market.”*⁹²

Ook was Butler van mening dat gesprekken en onderhandelingen over economische integratie de indruk zouden kunnen wekken dat de status van de OEES afgezwakt werd. Omdat het Verenigd Koninkrijk voorzitter was van de OEES waarschuwde Butler ervoor dat dit niet zou gebeuren: *“the United Kingdom reply to the invitation should therefore be coupled with reservations about our own attitude to the solutions which are suggested by the Messina Conference”*. Hij sloot zijn memorandum af met een drietal aanbevelingen voor de Britse regering. Allereerst diende de uitnodiging om deel te nemen aan de Commissie-Spaak geaccepteerd te worden, maar louter in de functie van toeschouwer. De nadruk zou gelegd moeten worden op het belang van de al bestaande samenwerking binnen de OEES. Voorafgaand aan de onderhandelingen zouden tevens gesprekken plaats moeten vinden met de Scandinavische landen, die de belangrijkste groep binnen de OEES vormden die niet werden gedekt door de voorstellen van Messina. Daarnaast dienden de leden van de Commonwealth ook geïnformeerd moeten worden.⁹³

Enkele dagen later stuurde Macmillan een brief naar Beyen waarin hij hem meedeelde dat een Britse afgevaardigde gestuurd zou worden naar de onderhandelingen die op 9 juli zouden beginnen. In de brief zijn Macmillans zorgen over een eventuele gemeenschappelijke markt vrij duidelijk:

*“Her Majesty’s Government are naturally anxious to ensure that due account should be taken of the functions of existing organisations such as O.E.E.C., and that work should not be unnecessarily duplicated. They also hope that the views of different countries affected may be heard.”*⁹⁴

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ Ibidem.

⁹² Ibidem.

⁹³ Note by the Chancellor of the Exchequer on European Integration (29 juni 1955).

⁹⁴ Letter from Harold Macmillan to Johan Willem Beyen (juli 1955) via CVCE http://www.cvce.eu/obj/Letter_from_Harold_Macmillan_to_Johan_Willem_Beyen_July_1955-en-d910286fa07f-4d23-8cf2-dc57dad0d90b.html.

Hieruit blijkt dat de Britse regering zich enigszins zorgen maakte om de positie van het Verenigd Koninkrijk tegenover de Zes, die allemaal pro-gemeenschappelijke markt en pro-supranationalisme waren. Verder schreef Macmillan in zijn brief dat er “grote moeilijkheden bestaan” voor het Verenigd Koninkrijk met betrekking tot een gemeenschappelijke Europese markt en dat hij veronderstelde dat alle problemen nauwkeurig bestudeerd zullen worden, met als doel “*the hope of reaching solutions which are in the best interests of all parties concerned.*”⁹⁵

2.3 De Commissie-Spaak

De onderhandelingen van de Commissie-Spaak vonden vanaf 9 juli 1955 plaats in Brussel. Het Verenigd Koninkrijk weigerde een minister als afgevaardigde te sturen en zond in plaats daarvan Russel Bretherton, een ambtenaar. Hij werd belast met de gecompliceerde taak deel te nemen aan het overleg zonder het engagement dat de andere afgevaardigden van de Zes hadden. In een vrij vroeg stadium concludeerde Bretherton dat het Verenigd Koninkrijk zeker bij machte was de onderhandelingen van de commissie in zowat elke richting te sturen, maar, zei hij: “*I don’t think anybody in London took any notice.*”⁹⁶ Op 8 september 1955 deelde Beyen de Britse ambassadeur in Den Haag mee dat naar alle waarschijnlijkheid een douane-unie de enige vruchtbare uitkomst van het overleg van de Commissie-Spaak zou zijn.⁹⁷ Over de onderhandelingen in Brussel schreef de *Permanent Secretary of the Treasury*, Sir Edward Bridges het volgende op 20 september 1955 naar Butler: “*I remain firmly convinced that Britain’s interest certainly does not lie in this direction. Government should not be led astray by the kind of mysticism which appeals to European catholic federalists (...)*”⁹⁸ Het mag duidelijk zijn dat de regering van het Verenigd Koninkrijk allerminst tevreden was met de richting waarin de onderhandelingen in Brussel zich in het najaar van 1955 begaven. De beslissing om het Verenigd Koninkrijk te onthouden van verdere deelname aan het proces van Europese integratie werd op 11 november 1955 genomen door de *Cabinet Economic Policy Committee*.⁹⁹ De argumenten die voor het Britse terugtrekken uit de onderhandelingen werden gegeven waren het verwachte negatieve effect op de betrekkingen met de *Commonwealth*; het schadelijke effect dat de voorgestelde ‘globale’ benadering van handel zou hebben op de bestaande internationale handel; de waarschijnlijkheid van verdere integratie die op den duur wellicht zelfs zou leiden tot een politieke federatie en het opheffen van protectionistische maatregelen om de Britse industrie te beschermen tegen continentale competitie.¹⁰⁰ Butler, de minister van Financiën, die sowieso vrij wantrouwig scheen te zijn ten opzichte van veranderingen in beleid in het algemeen, sprak over het initiatief van de Messinamachten “*as archaeological excavations designed to resurrect the dead body of European federalism*” en stelde later dat het besluit om de Britse afgezant uit de Commissie-Spaak terug te trekken genomen was uit pure verveling van de Britse regering.¹⁰¹ Het andere kernfiguur uit de beslissing van de Britse regering om niet langer deel te nemen aan de onderhandelingen in Brussel, de Minister van Buitenlandse Zaken Macmillan, was iets milder over de initiatieven van de Commissie-Spaak. Uiteindelijk steunde hij de beslissing wel, maar schreef later in zijn memoires dat hij van mening was dat de regering meer alert had moeten zijn over de gevaren van het niet deelnemen aan het Messina-initiatief. Ook stelde hij dat de Britten de werkelijke diepgaandheid van Frans-Duitse betrekkingen zwaar hadden

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Gowland en Turner, *Reluctant Europeans*, 100-101.

⁹⁷ Milward, *The Rise and Fall of a National Strategy*, 205.

⁹⁸ Ibidem, 206.

⁹⁹ Gowland en Turner, *Reluctant Europeans*, 101.

¹⁰⁰ Ibidem, 101.

¹⁰¹ Ibidem, 103.

onderschat.¹⁰²

Over het werkelijke vertrek van Bretherton bij de onderhandelingen in Brussel bestaan verscheidene anekdotes en mythes. Eén hiervan is het verhaal dat Bretherton opstond en de aanwezigen met de volgende woorden toesprak:

*“Gentlemen, you are trying to negotiate something you will never be able to negotiate. But if negotiated, it will not be ratified. And if ratified, it will not work.”*¹⁰³

Hierna zou hij na verluidt de kamer uitgewandeld en teruggekeerd naar Londen zijn. De voorzitter van de commissie, Spaak, was redelijk pro-Brits overtuigd en wilde dan ook graag een compromis bereiken in het schisma dat was ontstaan in het overleg. Hij deed een voorstel; de onderhandelingen tussen de Zes en het Verenigd Koninkrijk zouden voortgezet worden binnen het kader van de WEU. Op dit voorstel tot een diplomatieke oplossing van Spaak werd door de Britten niet ingegaan, wat Spaak behoorlijk irriteerde.¹⁰⁴ Hierop overtuigde hij zijn collega's van de EGKS dat het proces van Europese integratie voortgezet diende te worden zonder het Verenigd Koninkrijk.

Op 18 november 1955 werd een memorandum van de Britse regering naar de regering van West-Duitsland gestuurd. Het handelde over de Europese gemeenschappelijke markt. In het memorandum werd de opstelling van het Verenigd Koninkrijk met betrekking tot de onderhandelingen in Brussel beschreven, en werd toegelicht waarom de Britten uiteindelijk niet wilden participeren in de plannen van de Zes. Ondanks de eventuele voordelen die verdere economische integratie zou kunnen bieden, als middel om bijvoorbeeld politieke stabiliteit en hogere efficiëntie en productiviteit te realiseren, besloot Britse regering niet deel te nemen aan een dergelijk project.

*“But after full consideration, they have decided that they could not join in such a project. In reaching this conclusion they have been influenced by the consideration that United Kingdom participation in a European Common Market of the kind suggested so far could not be reconciled with the United Kingdom's economic and political relationships with the Commonwealth. They also believe that to enter a European Common Market would be inconsistent with their existing policies for freeing trade and payments.”*¹⁰⁵

Uit dit memorandum kan opgemaakt worden dat de Britten zowel economische, politieke als ideologische motieven aandragen voor het niet participeren in een gemeenschappelijke markt met de Zes. De economische en politieke motieven richten zich voornamelijk op de betrekkingen met de Commonwealth, en tevens in sterke mate op de trans-Atlantische relatie met de Verenigde Staten. Een ideologisch argument tegen participatie in een Europese gemeenschappelijke markt is het feit dat een dergelijke gemeenschappelijke markt in tegenstrijd zou zijn met het bestaande Britse beleid op het gebied van autonomie van handel. Ook blijkt uit dit memorandum de angst voor blokvorming die zou kunnen

¹⁰² Harold Macmillan, *Riding the Storm, 1956 – 1959* (London 1971) 69.

¹⁰³ Andrew Marr, *A History of Modern Britain* (London 2007) 202.

¹⁰⁴ The position adopted by the United Kingdom, via CVCE. http://www.cvce.eu/obj/The_United_Kingdom_s_position-en-430cf816-00c4-444a-90f1-79ede50cbdf7.html

¹⁰⁵ Note from the British Government to the German Government concerning the European Common Market (18 november 1955), via CVCE. http://www.cvce.eu/obj/Note_from_the_British_Government_to_the_German_Government_concerning_the_European_Common_Market_18_November_1955-en-5ca69092-3b04-4a79-9a6d-4cd8144b8cec.html.

ontstaan in West-Europa door de creatie van een gemeenschappelijke markt van de Zes met aan de andere kant de lidstaten van de OEES.

*“Her Majesty’s Government think it important that every effort should be made to keep the special interests of the six Messina Powers in harmony with the wider interests of O.E.E.C. so as to avoid the danger that the new initiative might have the effect of dividing Western Europe into two groups, that comprising the members of the Common Market on the one hand and the remaining members of the O.E.E.C. on the other.”*¹⁰⁶

Hieruit is tevens op te maken dat samenwerking binnen de OEES een veel grotere prioriteit had voor de Britten dan continentaal-Europese samenwerking. De angst die het Verenigd Koninkrijk had voor het ontstaan van blokvorming in Europa vloeide hieruit voort.

2.4 *Het Britse Parlement over het voorstel van de Zes*

Op 5 juli 1956 discussieerde het Britse parlement over de toekomstige relaties tussen het Verenigd Koninkrijk en het Europa van de Zes.¹⁰⁷ Het voornaamste punt van debat was de irritatie van verscheidene parlementsleden over het gebrek aan duidelijkheid over de uitkomst van de onderhandelingen in Brussel na Messina van, voornamelijk, het ministerie van Financiën. Een van de parlementsleden, Geoffrey Rippon, stelde: *“It seems that in the course of the full year which has elapsed since the Messina Conference the Government must have formed a view on the general principle.”*¹⁰⁸ Vervolgens vroeg hij zich af waarom er nog niet een dergelijk statement uitgebracht was en wanneer dat plaats zou vinden. Hij stelde dat de parlementsleden zich realiseerden dat dit een *“very large and difficult question”*¹⁰⁹ was maar, dat het uiteindelijk neer zou komen op het volgende: we (de Britse regering) wil meewerken, of niet. Vervolgens werd de vraag gesteld wat de implicaties van het voorstel voor een gemeenschappelijke markt voor de relaties met de *Commonwealth* zou zijn. *“What are the implications of the common market proposals for the Commonwealth and the Colonies. It is obviously necessary that there should be full consultation with the Commonwealth on these matters.”*¹¹⁰ In het debat werd verwezen naar een toespraak die de minister-president had gehouden op 30 april 1948 over de positie van het Verenigd Koninkrijk in de *Commonwealth*, in Europa en in de wereld.

“We in the United Kingdom are not merely a Power geographically situated on the western edge of Europe. We are also the heart and centre of a great Commonwealth and Empire. For us the welfare of the Commonwealth and Empire must always be the first consideration. That is paramount, not only for reasons of loyalty and sentiment, but because the British Commonwealth is in fact today an indispensable influence for the maintenance of world peace. The question we have to consider, is therefore, is there any fundamental clash between the conception of ourselves as the heart and centre of the British Commonwealth and Empire and

¹⁰⁶ Note from the British Government to the German Government concerning the European Common Market (18 november 1955).

¹⁰⁷ Parliamentary debates in the House of Commons on the revival of European integration (5 juli 1956) Parliamentary Debates. House of Commons, Official Report. First session of the Forty-First Parliament of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. London: Her Majesty’s Stationary Office.

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ Ibidem.

¹¹⁰ Ibidem.

the conception of ourselves as a member of a Western European Union.”¹¹¹

In deze woorden van de minister-president werd wederom het belang van de betrekkingen met de *Commonwealth* onderstreept. Het belang van deze relatie met de *Commonwealth* en de *Empire* zijn in dit opzicht ook niet economisch van aard, maar met name politiek en ideologisch. Het feit dat er wordt gesproken over een bepaalde Britse identiteit die gelegitimeerd wordt door het vormen van het kernpunt van de *Commonwealth* en *Empire* onderschrijft dit gegeven.

Technische mankementen van een gemeenschappelijke markt werden eveneens besproken in het parlementaire debat. Een ander parlamentslid, Sir Robert Boothby, benadrukte dat hij nooit veel heil had gezien in een Europa van zes naties: in zijn ogen was dat een te kleine organisatie.

“We are confronted by Asia, Russia, China, India and, on the other hand, the United States. Those are continental economies of continental scope. (...) How can these separate little nations of Europe really hope to survive without really close economic co-ordination?”¹¹²

Boothby was duidelijk van mening dat het voorgestelde plan van een gemeenschappelijke markt tussen de Zes onderling tot mislukken gedoemd is. Desalniettemin gaf hij wel een alternatief voor een gemeenschappelijke Europese markt en lichtte daarmee ook zijn visie op het door het Verenigd Koninkrijk in te nemen standpunt toe.

“There must be more than six nations participating; it must be Western Europe as a whole, and that can be achieved only on one condition – that we take the lead. If we lay down the terms the Scandinavians will come in, and then, with our overseas territories, we shall have the eminence of an economic unit which can stand on its own feet (...)”¹¹³

Hieruit blijkt wederom dat het Verenigd Koninkrijk drie belangrijke criteria had voor deelname aan een organisatie die het bevorderen van economische integratie ten doel had. Allereerst diende het Verenigd Koninkrijk zelf de leiding te nemen in een dergelijke organisatie. Dit met het doel de organisatie intergouvernementeel te houden en zodoende zelf naar alle tevredenheid te kunnen participeren. Ten tweede was deelname van de Scandinavische landen zeer gewenst, voornamelijk omdat deze landen, net als het Verenigd Koninkrijk, een sterke voorkeur hadden voor een organisatie die meer weg had van een vrijhandelszone dan een gemeenschappelijke markt. Hiermee kon tevens het sluimerende supranationalistische gevaar ingeperkt worden. Ten derde was de *Commonwealth* een zeer belangrijke factor om rekening mee te houden, wat ook in zowat elk memorandum en debat naar voren kwam.

Dat de meningen over Britse participatie in een Europese gemeenschappelijke markt nogal verdeeld waren, zowel in het parlement als in het publieke debat, bleek in oktober 1956. Meer dan vijftig Britse eminente publieke figuren publiceerden een statement waarin zij de deelname van het Verenigd Koninkrijk in de onderhandelingen over de gemeenschappelijke markt bepleitten.¹¹⁴ De ondertekenaars

¹¹¹ Ibidem.

¹¹² Parliamentary debates in the House of Commons on the revival of European integration (5 juli 1956).

¹¹³ Ibidem.

¹¹⁴ Statement on the United Kingdom and the European Common Market (Oktober 1956) via CVCE http://www.cvce.eu/obj/Statement_on_the_United_Kingdom_and_the_European_Common_Market_October_1956-en-5b0f9a3f-6b2d-4e64-825c-99a0776b9017.html

waren onder andere Norman Angell, parlementslid voor Labour en journalist; Violet Bonham Carter, leider van de Liberal Party van 1945 tot 1947 en een goede vriendin van Winston Churchill; Alan Bullock, een Brits historicus die onder andere een zeer uitgebreide biografie over Ernest Bevin geschreven heeft; Harold Hanbury, een rechtenprofessor aan Oxford en Christopher Hollis, parlementslid voor de Conservatieven. In hun statement schreven zij het volgende:

“Six nations are drafting a Treaty to form a common market. Britain is not among them, and we have a choice to make. We may join in the negotiations now, make our voice heard and work for a treaty which will bring greater prosperity to ourselves and our friends in the continent, without prejudicing our Commonwealth interests. The other road is to stand aloof and later have to negotiate with the countries of the Common market from the outside on a treaty which we had no part in drafting.”¹¹⁵

Het mag duidelijk zijn dat de ondertekenaars van het statement de eerste optie prefereerden; directe coöperatie en participatie van de Britten in het project van de gemeenschappelijke markt. Als argument voor de participatie van het Verenigd Koninkrijk werd tevens het streven naar stabiliteit in Europa aangedragen. De auteurs waren van mening dat de heersende economische crises van West-Europa te wijten waren aan de onevenwichtigheid tussen de grote markt van de VS enerzijds en de verdeelde economieën van West-Europa anderzijds. Ook de groei van de Sovjet-Unie werd genoemd als dreiging voor een verdeeld Europa; de Russen werkten aan een grotere mate van economische eenheid, dat zou zorgen voor een gevaar voor de stabiliteit in Azië en Afrika, waar Europa zich tussenin zou moeten wringen.¹¹⁶ Het laatste argument voor Britse participatie werd in de laatste regel van het statement genoemd:

“The European Common Market could enable Europe to establish healthy economic relations with the rest of the world. If we neglect to minister to its birth, it may outgrow us and have little need of Britain.”¹¹⁷

2.5 Conclusie

In dit hoofdstuk is de Conferentie van Messina en de daaropvolgend opgerichte Commissie-Spaak beschreven. Begin juni 1955 kwamen de ministers van Buitenlandse Zaken van de Zes in Messina bijeen om de mogelijkheden tot uitbreiding van de EGKS te onderzoeken. Gedurende de conferentie werd besloten het Verenigd Koninkrijk uit te nodigen voor het overleg, dat in het najaar van 1955 zou plaatsvinden. Dit overleg vond plaats in Brussel binnen de Commissie-Spaak. In de loop van de onderhandelingen werd voor de Britse afvaardiging duidelijk dat de Zes zich begaven in de richting van een gemeenschappelijke West-Europese markt. De Britse afvaardiging werd hierop steeds terughoudender en wantrouwiger ten opzichte van het plan van de Zes: de angst heerste dat een gemeenschappelijke markt met supranationale kernmerken op den duur de weg tot een politieke federatie zou inslaan. De gevolgen die een Britse toetreding zou hebben voor de relaties met de *Commonwealth* werden tevens gevreesd, evenals de betrekkingen met de VS. In november 1955 verliet de Britse afvaardiging uiteindelijk de onderhandelingen in Brussel, waarop het werk van de Commissie-Spaak werd doorgezet door de Zes. Dit resulteerde in de Verdragen van Rome en de oprichting van

¹¹⁵ Statement on the United Kingdom and the European Common Market (oktober 1956).

¹¹⁶ Statement on the United Kingdom and the European Common Market.

¹¹⁷ Ibidem.

de Europese Economische Gemeenschap in 1957, waar het Verenigd Koninkrijk wederom niet in participeerde.

Het Britse alternatief: een Europese vrijhandelszone

Nadat de Britse delegatie zich in november 1955 had teruggetrokken uit de onderhandelingen in Brussel van de commissie-Spaak werd in Londen druk gediscussieerd over de mogelijkheden die het Verenigd Koninkrijk had met betrekking tot het proces van Europese integratie dat zich op het Continent afspeelde. Enerzijds had de Britse regering de optie zich vanaf nu geheel af te zonderen van het verloop van integratie voortgezet door de Zes, anderzijds was het bedenken van een alternatief ook een mogelijkheid.¹¹⁸ Aangezien de Britten de besprekingen in Brussel hadden verlaten omdat het concept van een gemeenschappelijke markt onaanvaardbaar was, leek het logisch een alternatief in een andere richting te zoeken. De structuur van de OEEES, de organisatie die in 1948 was opgericht om het Amerikaanse Marshallplan soepel te laten verlopen in Europa, bleek het meest in de richting te zitten van Brits goeddenken. De Britse regering zag het meest in een plan dat een regionale vrijhandelszone zou creëren, met uitzondering van de landbouwsector. Plan G was geboren.¹¹⁹

3.1 Het ontstaan van het plan

Het Ministerie van Financiën en het Ministerie van Handel speelden een leidende rol in het formuleren van Plan G. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken werd zoveel mogelijk gelimiteerd in haar bijdrage, omdat het idee heerste dat de politieke aspecten die een dergelijk voorstel eventueel met zich mee zou brengen ondergeschikt waren aan het economische aspect.¹²⁰ De visie van het Ministerie van Handel was dat een Brits tegeninitiatief vereist was om Britse belangen in Europa veilig te stellen. De Britse minister van Handel, Peter Thorneycroft, werd aangewezen om verschillende werkgroepen op te zetten die de mogelijkheid tot het afschaffen van invoerrechten en quota moesten onderzoeken. Het curieuze is dat de Britten zelf eerst niet veel heil zagen in het concept van een vrijhandelszone, omdat handel met de *Commonwealth* nog steeds veel belangrijker werd geacht dan handelsrelaties met West-Europa. Nadat verscheidene OEEES-lidstaten echter druk hadden uitgeoefend op het Verenigd Koninkrijk, omdat zij wel wat zagen in een verlaging van handelshellingen, leek een vrijhandelszone voor de Britten wellicht het overwegen waard.¹²¹

Op 17 juli 1956 stuurde de Britse regering het plan voor het oprichten van een grote vrijhandelszone naar de Raad van Ministers van de OEEES. Twee dagen later werd door deze ministerraad een werkgroep opgezet, de zogenaamde *Group of Seventeen*, die de eventuele oprichting van een multilateraal systeem met deelname van zowel de Zes als de andere lidstaten van de OEEES zou

¹¹⁸ The British plan for a large free trade area, via CVCE http://www.cvce.eu/obj/The_British_plan_for_a_large_free_trade_area-en-45d67f5a-9285-48f3-a2e2-6d81236ef8b9.html.

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ Gowland en Turner, *Reluctant Europeans*, 106.

¹²¹ Barker, *Britain in a divided Europe*, 153.

onderzoeken.¹²² Het plan van een vrijhandelszone had voor de Britten drie duidelijke doelen:

*“Giving the United Kingdom a more clearly defined position if the Imperial Preference system within the Commonwealth were maintained, confirming its dominant role in the OEEC, and enabling it to retain influence over the development of European integration through close links between the free trade area and the Common Market.”*¹²³

Om de nauwe samenwerking met de Zes en hun onderhandelingen over de gemeenschappelijke markt te garanderen pleitte de Britse minister-president Macmillan ervoor om de Belgische secretaris-generaal van het Ministerie van Economische Zaken, Baron Jean-Charles Snoy et d’Oppuers, tot voorzitter van de werkgroep te benoemen. Het grote verschil tussen het Britse plan voor een vrijhandelszone en de kant die de Zes opgingen richting de EEG was dat er in het Britse plan geen verlangen bestond de vrijhandelszone uit te breiden naar een verdere vorm van economische integratie. Daarnaast zou de vrijhandelszone tevens geen gemeenschappelijk *external tariff* voeren jegens landen die geen lid waren.¹²⁴ Kortom, de voorgestelde vrijhandelszone zou simpelweg een overeenkomst tussen de participerende lidstaten zijn met als doel het opheffen van handelsheffingen onderling.

Paul-Henri Spaak vreesde echter dat het Britse plan louter een listigheid was om de bezigheden van de Zes te vertragen. Om deze reden weigerde hij het plan als een alternatieve oplossing te bekijken. Het probleem was tevens dat de Britten niet de enige waren die wel wat zagen in een vrijhandelszone. Het concept van een Europese vrijhandelszone in tegenstelling tot een gemeenschappelijke markt oefende een grote aantrekkingskracht uit op invloedrijke West-Duitsers en Fransen. De West-Duitse Minister van Economische Zaken, Ludwig Erhard, was een van deze figuren die een vrijhandelszone prefereerde boven een gemeenschappelijke markt, dat hij ooit zowel als “economische nonsens” als “Europese incest” had bestempeld.¹²⁵

De regering van de Verenigde Staten verzekerde het Verenigd Koninkrijk in januari 1957 echter van steun voor het initiatief van een vrijhandelszone.¹²⁶ Hiermee werd ook de Amerikaanse betrokkenheid in trans-Atlantische solidariteit en multilaterale handel opnieuw bevestigd. In het memorandum van de Amerikaanse regering werd ook gesproken over de voorgestelde gemeenschappelijke markt als uitbreiding van de EGKS. Gesteld werd dat het Amerikaanse standpunt over de huidige ontwikkelingen in West-Europa op twee zaken gebaseerd was: enerzijds de steun aan het proces van verdere politieke en economische integratie in Europa binnen de kaders van een Atlantische gemeenschap, en anderzijds de Amerikaanse toewijding aan het uitbreiden van multilaterale handel.¹²⁷

3.2 Samenwerking met de OEES

In februari 1957 stuurde de Britse regering een memorandum naar de OEES over de oprichting van een vrijhandelszone in Europa.¹²⁸ Hierin werd nogmaals uiteengezet waarom het Verenigd Koninkrijk

¹²² The British plan for a large free trade area, via CVCE.

¹²³ The British plan for a large free trade area, via CVCE.

¹²⁴ George, *An Awkward Partner*, 27.

¹²⁵ Barker, *Britain in a divided Europe*, 154.

¹²⁶ U.S. Views on European Common Market and Free Trade Area (15 January 1957) via CVCE <http://www.cvce.eu/obj/U.S-Views-on-European-Common-Market-and-Free-Trade-Area-15-January-1957-en-509786a9-e61f-4954-a759-3ea2b4eca3a3.html>.

¹²⁷ Ibidem.

¹²⁸ Memorandum from the United Kingdom on the European Free Trade Area (februari 1957). Londen: Her Majesty’s Stationary Office, 1957. (Cmnd.72).

geen heil zag in deelname aan de gemeenschappelijke markt die de Zes voor ogen hadden, maar een vrijhandelszone prefereerden. De betrekkingen met de *Commonwealth* worden als eerste genoemd, wat een indicatie is voor het belang van deze betrekkingen.

“There are, however, substantial reasons why the United Kingdom could not become a member of such a Union. These arise in particular from the United Kingdom's interests and responsibilities in the Commonwealth. If the United Kingdom were to join the Customs and Economic Union, the United Kingdom tariff would be replaced by a single common tariff with the other member countries against the rest of the world. This would mean that goods entering the United Kingdom from the Commonwealth would have to pay duty at the same rate as goods coming from any other third country not a member of the Customs and Economic Union, while goods from the Union would be admitted free of duty. Her Majesty's Government could not contemplate entering arrangements which would in principle make it impossible for the United Kingdom to treat imports from the Commonwealth at least as favourably as those from Europe.”¹²⁹

Daarnaast werd in het memorandum ingegaan op de voorkeur die de Britten hadden voor een vrijhandelszone in Europa en de noodzaak die zij zagen in de oprichting daarvan: *“At the same time it is of great importance in the view of Her Majesty's Government to establish free trade over as wide an area as possible within Western Europe.”¹³⁰* Een van de belangrijkste redenen voor het oprichten van een dergelijke vrijhandelszone was het uitermate gunstige effect op de economie van geheel West-Europa. Dit komt in het memorandum uitgebreid aan bod: gesteld wordt dat de verwachting is dat een vrijhandelszone een positieve stimulans zou geven aan specialisatie en ontwikkeling op het gebied van technologie en industrie.

“Her Majesty's Government advocate the establishment of a Free Trade Area in the belief that it will raise industrial efficiency by the encouragement it will afford to increased specialisation, large-scale production, and new technical and industrial developments. It should therefore strengthen the economy of Western Europe as a whole; and as a result of its formation the members of the Area should be in a stronger position progressively to remove restrictions on imports from countries outside the Area. The proposal aims at the total removal of barriers to trade over a significant proportion of world trade.”¹³¹

Kortom: het Verenigd Koninkrijk zag vele voordelen die een vrijhandelszone zou brengen. Het feit dat een vrijhandelszone louter betrekking zou hebben op economische aangelegenheden maakte het voor het Verenigd Koninkrijk al een meer aantrekkelijke optie dan een gemeenschappelijke markt. Dat er daarnaast geen supranationale addertjes onder het gras zaten die een dergelijke organisatie in de richting van een meer federalistische organisatie zouden kunnen leiden was een groot pluspunt. De beoogde winst die de Europese economie in haar geheel zou behalen door het invoeren van een vrijhandelszone was daarnaast een belangrijk motief om het plan door te zetten. Uit het plan voor een vrijhandelszone is de Britse Europapolitiek minder duidelijk te destilleren. In tegenstelling tot de resultaten van de Conferentie

¹²⁹ Memorandum from the United Kingdom on the European Free Trade Area.

¹³⁰ Ibidem.

¹³¹ Ibidem.

van Messina, die bijna louter op politieke en ideologische motieven werd afgewezen, spelen politieke overwegingen van de korte termijn naast economische redenen hier een significant grote rol. Op 9 juli 1957 hield minister-president Macmillan een toespraak over het belang dat hij zag in het vestigen van een vrijhandelszone in Europa.¹³² Allereerst sprak hij over de “vruchtbare associatie” die het Verenigd Koninkrijk had met de EGKS en over het goede vooruitzicht dat het plan voor de gemeenschappelijke markt bracht. Vervolgens kaartte Macmillan echter de mogelijke problemen aan die hij voorzag in een plan van integratie met supranationale kenmerken en het besturen van een dergelijke organisatie.

*“But I must be frank. We believe that there is a real danger that in trying to create unity in Europe, new divisions may follow. That is why we have launched our proposal for the industrial free trade area. (...) We recognize that a European free trade area, like a European common market, must be managed and controlled by Europeans, and we realize that in such a structure there must be some system of orderly day-to-day management. I do not know whether this will be called supranationalism.”*¹³³

Uit deze uitspraak van Macmillan blijkt dat het supranationale gevaar, wat het Verenigd Koninkrijk betreft, immer op de loer lag in welke vorm van integratie dan ook: politiek of economisch. Zelfs in een dergelijk plan over een vrijhandelszone was de angst voor supranationalisme blijkaar aanwezig. Desalniettemin sprak Macmillan ook over de absolute noodzaak die hij zag in het doorzetten van het Britse plan voor een vrijhandelszone, omdat zowel het Verenigd Koninkrijk als Europa als de partners in de Commonwealth hiervan zouden profiteren.

*“This is an opportunity we cannot miss. For we believe that it offers a unique chance to benefit ourselves, to benefit Europe, and to benefit our Commonwealth partners. This opportunity may not recur. Indeed, there is a real danger that narrow views or selfish interests may stir Europe into fresh divisions which would be fatal to all of us in the years to come.”*¹³⁴

Enkele dagen later, op 19 juli 1957, presenteerde de minister van Financiën, Thorneycroft, een rapport aan de Raad van de OEES waarin verscheidene moeilijkheden met betrekking tot de oprichting van een vrijhandelszone besproken werden.¹³⁵ De voornaamste problemen waren gerelateerd tot het werk van de OEES en de beoogde gemeenschappelijke markt zoals in de Verdragen van Rome van maart 1957 was beschreven. Thorneycroft vroeg zich in het rapport af hoe ver de samenwerking van de participerende landen binnen de Europese vrijhandelszone diende te gaan, zonder dat de organisatie een kopie van de EEG zou worden. Thorneycroft zag voornamelijk moeilijkheden op het gebied van nieuwe instituties die gecreëerd zouden moeten worden om de vrijhandelszone organisatorisch in goede banen te leiden, en dan specifiek het vormgeven van stemprocedures in een dergelijke organisatie.¹³⁶ Ook vroeg Thorneycroft zich af welke regelingen getroffen zouden moeten worden tussen de instituties zoals opgericht door de

¹³² Statement by Harold Macmillan on a free trade area in Europe (9 juli 1957) via CVCE <http://www.cvce.eu/obj/Statement-by-Harold-Macmillan-on-a-free-trade-area-in-Europe-9-July-1957-en-0e12ec33-50f0-47ec-b363-62e36040c41c.html>

¹³³ Statement by Harold Macmillan on a free trade area in Europe (9 juli 1957).

¹³⁴ Ibidem.

¹³⁵ Report by Peter Thorneycroft on the establishment of a free-trade area in Europe (19 juli 1957). London: Her Majesty's Stationery Office, 1959.237p. (Cmnd.641).

¹³⁶ Ibidem.

Verdragen van Rome en die van de vrijhandelszone om goede samenwerking te kunnen garanderen.

“How far are the members of O.E.E.C., including the signatories of the Treaty of Rome, willing to agree now to enter into reciprocal arrangements with all or any of the members of O.E.E.C. about trade (...) including the removal of tariffs and quotas, similar to or identical with those proposed and envisaged by the Treaty of Rome?”¹³⁷

Thorneycroft maakte zich duidelijk zorgen over de organisatorische problemen die een vrijhandelszone met zich mee zou brengen. Hij vroeg zich af hoe een dergelijke vrijhandelszone organisatorisch geleid zou worden, zonder dat het overeenkomsten met de Europese Economische Gemeenschap zou vertonen.

De onderhandelingen over een mogelijke vrijhandelszone gingen ruim een jaar door, totdat Charles de Gaulle op 15 november 1958 het plan definitief van tafel veegde.¹³⁸ Frankrijk was al niet bijster enthousiast over het Britse voorstel, voornamelijk omdat de landbouwsector, de Franse belangrijkste exportsector, van de voorgestelde vrijhandelszone uitgesloten zou worden.¹³⁹ Daarnaast stonden Frankrijk het en Verenigd Koninkrijk op dat moment al niet op zeer goede voet met elkaar vanwege de kritieke diplomatieke situatie, veroorzaakt door de Suezcrisis. In eerste instantie was Plan G een pragmatisch concept, in het leven geroepen om de eventuele gevaren van het niet participeren aan het Messina-initiatief het hoofd te kunnen bieden. Vanuit perspectief van Macmillan ontwikkelde het concept zich echter tot een manier om de *three circles policy* te garanderen en daarmee de positie van het Verenigd Koninkrijk binnen te internationale betrekkingen te stabiliseren.¹⁴⁰ In dat opzicht is het plan voor een vrijhandelszone niet te zien als een zoektocht naar een nieuwe rol die het Verenigd Koninkrijk in West-Europa zou kunnen spelen op het gebied van economische integratie, maar veel meer als een manier om de Britse status als wereldmacht vast te houden door middel van het bieden van economisch voordeel.¹⁴¹ Een jaar later, in 1959, probeerden zeven OEEES-lidstaten deze mislukking enigszins ongedaan te maken door opnieuw met elkaar in onderhandeling te treden, ditmaal over een voorstel van een kleinere vrijhandelszone. Deze onderhandelingen resulteerden uiteindelijk in de oprichting van een Europese Vrijhandelszone op 20 november 1959, waar Oostenrijk, Denemarken, Noorwegen, Portugal, Zwitserland, Zweden en het Verenigd Koninkrijk aan deelnamen.¹⁴²

3.3 Conclusie

Het Britse Plan G werd gelanceerd in 1956 als alternatief voor het initiatief genomen door de Zes ten tijde van en na de Conferentie van Messina en stelde de oprichting van een Europese vrijhandelszone voor. Het voornaamste doel dat het Verenigd Koninkrijk had met dit plan was het veiligstellen van de Britse handel, met name met betrekking tot de *Commonwealth*, mochten de Zes hun plan voor een gemeenschappelijke markt doorzetten. Het Verenigd Koninkrijk zou uiteraard niet deelnemen aan een dergelijke gemeenschappelijke markt, voornamelijk vanwege het supranationale element. Het plan ter oprichting van een vrijhandelszone was dan ook louter intergouvernamenteel van aard en zou in geen enkele manier uitgebreid worden naar meer economische eenheid of een politieke federatie. Desondanks waren de meningen over het plan verdeeld, zowel in de Britse politiek als in West-Europa. De heersende

¹³⁷ Report by Peter Thorneycroft on the establishment of a free-trade area in Europe.

¹³⁸ The British plan for a large free trade area, via CVCE.

¹³⁹ George, *An Awkward Partner*, 27.

¹⁴⁰ Kaiser, *Using Europe, Abusing the Europeans*, 87.

¹⁴¹ *Ibidem*, 87.

¹⁴² The British plan for a large free trade area, via CVCE.

opvatting was wel dat een vrijhandelszone de Britse economie sterk ten goede zou komen. Het mocht niet
zou zijn: uiteindelijk werd het plan in november 1958 unilateraal afgewezen door Frankrijk.

Conclusie

*“We see nothing but good and hope in a richer, freer, more contented European commonality. We are with Europe, but not of it. We are linked but not compromised. We are interested and associated but not absorbed.”*¹⁴³

In 1930 legde Winston Churchill met deze woorden een belangrijk kenmerk van de opstelling van het Verenigd Koninkrijk tegenover Europese integratie blootlegde; een zekere terughoudendheid met betrekking tot Europese continentale aangelegenheden. Zoals gebleken uit dit onderzoek heeft het Verenigd Koninkrijk een lange traditie van een complexe houding ten opzichte van het proces van Europese integratie, wat haar beginpunt heeft in de Tweede Wereldoorlog. Na het einde van de oorlog was het Verenigd Koninkrijk nog steeds een *Empire* en had grote belangen, zowel economisch, politiek als ideologisch, bij de *Commonwealth*. Daarnaast was het Verenigd Koninkrijk sterk gericht op trans-Atlantische samenwerking met de Verenigde Staten die in de eerste jaren na de oorlog gestalte zou krijgen middels de NAVO en de OEEB. Het belang van de Brits-Amerikaanse *special relationship* vormt een belangrijke spil binnen de trans-Atlantische samenwerking. Ook heeft het Verenigd Koninkrijk altijd een voorkeur gehad voor intergouvernementele samenwerking in plaats van supranationalisme, terwijl het Europa van de Zes al in 1950 lieten blijken dat zij wel wat zagen in een organisatie met supranationale kenmerken. Het feit dat de trans-Atlantische samenwerkingsverbanden waar het Verenigd Koninkrijk na 1945 in participeerde met name intergouvernementele kenmerken had en gericht was op militaire allianties en economische versterking was voor het Verenigd Koninkrijk een zeer groot pluspunt. De West-Europese landen op het continent hadden echter wel oren naar economische integratie van West-Europa. Aangevoerd door Robert Schuman en Jean Monnet werd in 1950 een plan gelanceerd dat diende ter oprichting van de Europese Gemeenschap van Kolen en Staal, die een jaar later geïnstitueerd zou worden. Het Schumanplan werd door het Verenigd Koninkrijk afgewezen als zijnde gevaarlijk, omdat het zou neigen naar een federalistisch Europa, het schrikbeeld van de Britten. In de jaren na 1951 werden er nieuwe stappen ondernomen tot verdere Europese integratie. Het plan ter oprichting van een Europese Defensie Gemeenschap is hier een voorbeeld van, dit plan werd echter nooit geratificeerd. In 1955 vonden de Zes van de EGKS vonden het tijd worden voor een nieuwe impuls voor het integratieproces van West-Europa. Op de Conferentie van Messina, begin juni 1955, kwamen de ministers van Buitenlandse Zaken van de zes lidstaten bijeen om te vergaderen over een mogelijke uitbreiding van de EGKS. Na de Conferentie werd het Verenigd Koninkrijk door de zes lidstaten van de EGKS uitgenodigd deel te nemen aan het verdere proces van Europese integratie. Om de mogelijkheden hiertoe verder te onderzoeken werd een commissie opgezet onder leiding van de Belgische minister van Buitenlandse Zaken, Paul-Henri Spaak. In de loop van de herfst van 1955 focusten de onderhandelingen zich meer en meer op de eventuele creatie van een gemeenschappelijke markt tussen de Zes. Dit zou gerealiseerd worden middels een douane-unie en het gelijktrekken van in- en uitvoerrechten. Hoe meer de gesprekken zich in deze richting begaven, hoe terughoudender de Britse afvaardiging werd. Bij de Britse regering leefde de angst

¹⁴³ Winston Churchill, *Saturday Evening Post*, 15 februari 1930.

dat een Europese gemeenschappelijke markt op den duur zou kunnen leiden tot een politieke federatie. Ook waren de Britten bezorgd om de gevolgen voor de relaties met de *Commonwealth* indien het Verenigd Koninkrijk toe zou treden tot een gemeenschappelijke markt in West-Europa. Een derde punt van bezwaar was het belang van het behouden van autonomie op het gebied van handel voor de Britten, voornamelijk in relatie tot de Verenigde Staten. Uiteindelijk verliet de Britse afgevaardigde van de commissie-Spaak, Russel Bretherton, de onderhandelingen in Brussel op 7 november 1955. De onderhandelingen in Brussel werden vervolgens voortgezet zonder deelname van het Verenigd Koninkrijk. De Britten zochten hierop toenadering tot de OEES en zetten met de lidstaten een werkgroep op die de mogelijkheden tot een vrijhandelszone moesten onderzoeken: het Britse Plan G, een concept voor een Europese vrijhandelszone. Tegelijkertijd werkten de Zes verder aan een voorstel wat uiteindelijk zou leiden tot de Verdragen van Rome in 1957. De *revival* van de Europese integratie in de jaren '50 was zodoende tot een akkoord gekomen, zonder participatie van het Verenigd Koninkrijk.

In dit onderzoek is geprobeerd een antwoord te geven op de vraag hoe het beleid van het Verenigd Koninkrijk ten opzichte van het proces van Europese integratie in de periode van 1955 tot 1958 te typeren valt: gestoeld op economische, politieke of ideologische motieven? Concluderend kan gesteld worden dat, zoals al bleek uit de historiografie, een eenduidig antwoord op deze vraag simpelweg niet gegeven kan worden. In het eerste hoofdstuk, dat als achtergrondinformatie en het creëren van een kader voor de twee behandelde casussen dient, blijkt al een sterke ambivalentie van het Verenigd Koninkrijk ten opzichte van het proces van Europese integratie. Het feit dat het Verenigd Koninkrijk het Schumanplan uit 1950 en daarmee lidmaatschap van de EGKS afwees lijkt voor een deel te wijten aan een zekere mate van tevredenheid die het Verenigd Koninkrijk op dat moment had met de bestaande internationale toestand. Voornamelijk de trans-Atlantische samenwerking met de Verenigde Staten en Canada binnen de intergouvernementele structuur van de NAVO is hier een goed voorbeeld van. Ook de Britse participatie binnen de OEES verliep schijnbaar naar goeddunken van het Verenigd Koninkrijk. Deze twee motieven zijn te typeren als politiek-economische overtuigingen, gericht op de korte termijn. Het tweede grote struikelblok dat de regering van het Verenigd Koninkrijk zag in een eventuele oprichting van een Gemeenschap van Kolen en Staal, het supranationale element wat doordrong in het Schumanplan, is veel meer te typeren als een ideologisch argument tegen deelname aan het proces van Europese integratie in dit stadium. De *special relationship* met de Verenigde Staten bevat elementen van beide richtingen. Het Verenigd Koninkrijk was sterk gebaat bij goede betrekkingen met de VS op het gebied van economie en handel, bijvoorbeeld via de Marshallhulp. De andere kant van de *special relationship* richt zich dan weer meer op ideologische elementen, die sterk werden benadrukt in een incident zoals de Suezcrisis. Britse participatie in Europese allianties die in eerste instantie niet op economische integratie gericht waren bemoeilijkt het vraagstuk verder. Het in 1948 gesloten Pact van Brussel, dat als doel had het inperken van eventuele Duitse agressie, was een klassieke defensie-alliantie. Het Verenigd Koninkrijk participeerde in deze alliantie, vanwege de gestelde doelen en het feit dat het Pact van Brussel op intergouvernementele wijze georganiseerd was. Ook de uitbreiding van het Pact van Brussel naar de West-Europese Unie in 1954, dat een voorstel van het Verenigd Koninkrijk was, bleef zich uitstrekken langs intergouvernementele lijnen, wat een groot voordeel was voor de Britten. Desalniettemin was een alliantie, zeker een militaire alliantie, voor de Britten incompleet zo lang de Verenigde Staten niet participeerden. Dit sluit goed aan bij de these van de *special relationship* en is zowel op economische, politieke als ideologische motieven gestoeld.

De twee geanalyseerde casussen, de Commissie-Spaak volgend op de Conferentie van Messina en het Britse alternatieve plan ter oprichting van een Europese vrijhandelszone, geven eveneens

geen overduidelijke conclusie. Zoals gebleken is uit het tweede hoofdstuk, dat de Conferentie van Messina en de Commissie-Spaak behandelde, is de Britse nationale standpuntbepaling over het hernieuwde proces van de integratie van Europa redelijk ambivalent. De argumenten om niet te participeren met het uiteindelijke voorstel waar de onderhandelingen van de Commissie-Spaak op uitdraaiden zijn van zowel economische, politieke als ideologische aard. Een belangrijk punt met betrekking tot de Britse opstelling ten opzichte van het Messina-initiatief dient wel benadrukt te worden, namelijk de Britse onderschatting van het effect dat de Conferentie van Messina zou hebben. Dit is voor een groot deel te wijten aan het falen van de Europese Defensie Gemeenschap, die nog vers in het geheugen van de Britten lag. Het feit dat het Verenigd Koninkrijk niet echt voorbereid was op de stappen die de Zes bereid waren te nemen op de weg naar de verdere integratie van West-Europa heeft de nationale standpuntbepaling in die cruciale maanden in 1955 flink bemoeilijkt. Desondanks zijn er ook argumenten van het Verenigd Koninkrijk aan te dragen voor het uiteindelijke vertrek bij de het overleg van de Commissie-Spaak in Brussel. In dit opzicht voeren ideologische overtuigingen naar mijn mening de boventoon. Keer op keer werd door de Britse regering dat deelname van het Verenigd Koninkrijk in een gemeenschappelijke markt met de West-Europese staten onaanvaardbaar zou zijn, voornamelijk met betrekking tot de *Commonwealth*. Het heersende element van supranationalisme, dat voor de Zes een positief aspect was maar een gruwel voor de Britten, ligt in het verlengde hiervan. De Britse vrees dat een gemeenschappelijke markt zich uiteindelijk hoe dan ook in de richting van een politieke federatie zou begeven is een ander sterk ideologisch motief. Daarnaast maakte het Verenigd Koninkrijk zich tevens grote zorgen om de bestaande internationale samenwerking die al bestond binnen de OEES en was bang dat beide organisaties zich in elkaars vaarwater zouden begeven. In een dergelijke kwestie zou het Verenigd Koninkrijk onmiddellijk de voorkeur geven aan een structuur als de OEES, om twee redenen: de OEES hield zich louter bezig met economische aangelegenheden en niet met politieke integratie, en was daarnaast strikt intergouvernementeel van aard. Een ander punt van bezwaar van het Verenigd Koninkrijk tegen het plan van de Zes is ook ideologisch van aard: de angst voor blokvorming in Europa die zou kunnen ontstaan als gevolg van de creatie van een gemeenschappelijke markt. Desalniettemin droeg de regering van het Verenigd Koninkrijk in 1955 ook economische argumenten aan in het debat omtrent het al dan niet participeren in een Europese gemeenschappelijke markt. Het effect dat een dergelijke gemeenschappelijke markt zou hebben op de Britse economie, zeker wanneer het Verenigd Koninkrijk zou besluiten niet deel te nemen, werd gevreesd. Ook de handelsbetrekkingen met de *Commonwealth*, die toch al onder druk stonden vanwege het verval van het Britse *Empire*, zouden naar alle waarschijnlijkheid te lijden hebben onder een dergelijke mate van economische integratie in West-Europa.

Het Britse alternatief op het supranationale project van de Zes was het voorstel ter oprichting van een Europese vrijhandelszone, gelanceerd in 1956. Het motief achter het creëren van dit concept was de angst volledig aan de zijlijn te blijven in het proces van Europese integratie. Aangezien het plan van de Zes met als doel het oprichten van een gemeenschappelijke Europese markt onaanvaardbaar was voor het Verenigd Koninkrijk, werd besloten een alternatief te ontwerpen. Dit resulteerde in Plan G. Het plan stond drie duidelijke doelen voor: het herdefiniëren van de Britse positie in de wereld, ook in het kader van de betrekkingen met de *Commonwealth*; het bevestigen van de dominante positie die het Verenigd Koninkrijk innam in de OEES; en het garanderen van invloed op het proces van de integratie van West-Europa door middel van het ontwikkelen van nauwe handelsbetrekkingen tussen de gemeenschappelijke markt en de vrijhandelszone. Uit dit plan blijken argumenten die in eerste instantie van economische aard lijken. De argumenten zijn echter ook sterk politiek-ideologisch getint. Het eerste argument, betreffende de Britse positie in de wereld en de relatie tot de *Commonwealth*, heeft zowel economische als politiek-ideologische implicaties. De handel met de *Commonwealth* was voor het Verenigd Koninkrijk van fundamenteel belang.

Een gemeenschappelijke markt op het Europese continent zou schade kunnen berokkenen aan de Britse economie en daarmee indirect ook aan de *Commonwealth*. Dit diende uiteraard voorkomen te worden, waarvoor het plan voor een vrijhandelszone als een waardig alternatief zou kunnen fungeren. Het behouden van de Britse positie in de wereld in het algemeen is een redelijk ideologisch argument: het grijpt terug op de voormalige status van het Verenigd Koninkrijk als wereldmacht. Het tweede argument dat het Verenigd Koninkrijk had voor het oprichten van een Europese vrijhandelszone, het bevestigen van de dominante positie die de Britten innamen binnen de OEES, is wederom niet louter economisch of politiek-ideologisch te noemen. De dominante positie die het Verenigd Koninkrijk had binnen de OEES betrof uiteraard handel en economische zaken. Internationale samenwerking met de OEES was dan ook van groot belang voor de Britse economie. Desalniettemin vloeit hier ook een politiek-ideologisch argument uit voort. Het samenwerkingsverband dat bestond binnen de OEES was voor een groot gedeelte, vanuit Brits perspectief althans, gericht op de VS. Dit is terug te voeren op de *special relationship* bestaande tussen beide naties, wat het argument een ideologische lading geeft. Het derde argument ter ondersteuning van de oprichting van een vrijhandelszone betrof het garanderen van Britse invloed op het proces van integratie in West-Europa. Ook dit argument heeft politieke, ideologische en economische implicaties. Het Verenigd Koninkrijk achtte het wenselijk betrokken te blijven bij het Europese integratieproces dat op het Continent gestalte kreeg. Dit was ten dele vanwege economisch nadeel dat het Verenigd Koninkrijk zou kunnen ondervinden, mochten de Zes hun gemeenschappelijke markt uitbreiden naar meer economische integratie. Het Verenigd Koninkrijk zou dan buiten de boot vallen, met allerlei nadelige gevolgen voor de Britse economie en de *Commonwealth*. Het politiek-ideologische aspect aan dit argument wordt gevormd door de voorkeur die het Verenigd Koninkrijk gaf aan intergouvernementele samenwerking. Zoals is gebleken was de creatie van een gemeenschappelijke markt voor de Britten een indicatie van een ontwikkeling met als eindpunt een politieke federatie. Ook de angst voor blokvorming in West-Europa werd gevreesd, samen met de implicaties die de creatie van een gemeenschappelijke markt zou hebben op de bestaande structuur van de OEES en de positie van het Verenigd Koninkrijk binnen de OEES.

Concluderend kan dus gesteld worden dat het geven van een eenduidig antwoord op de centrale vraagstelling van dit onderzoek niet haalbaar is. Zoals gebleken is het lastig eventuele economische, politieke en ideologische lagen te destilleren uit de redenen die ten grondslag liggen aan het beleid van het Verenigd Koninkrijk ten opzichte van Europa in de periode 1955 tot 1958. Er kunnen echter wel nuances worden aangebracht in de bestaande historiografie. Kaisers werk, *Using Europe, Abusing the Europeans*, is zoals aangegeven een belangrijke inspiratiebron geweest voor dit onderzoek. Zijn these, die economische argumenten als verklaring aandraagt voor het Britse Europeabeleid, dient naar mijn mening enigszins genuanceerd te worden. Zoals gebleken is uit dit onderzoek zijn economische overwegingen voor het Verenigd Koninkrijk van groot belang, voornamelijk in verband met het plan voor een vrijhandelszone. Ook de economische relatie met de *Commonwealth* dient niet onderschat te worden. Dit overwegend, ben ik desondanks van mening dat Kaisers these ietwat ongenueerd is. De Britse relatie met de *Commonwealth* en ook met de VS is niet louter gestoeld op economische overwegingen, politiek-ideologische zijn minstens zo belangrijk. Het feit dat het Verenigd Koninkrijk met betrekking tot het proces van Europese integratie telkens die band met zowel de *Commonwealth* als de VS benadrukt, en niet aangaande economische zaken, lijkt mij een argument voor het nuanceren van de these van Kaiser. Daarnaast stelt Kaiser wel dat de eerste twee decennia na de Tweede Wereldoorlog van cruciaal belang zijn geweest voor de ontwikkeling van de verhouding tussen het Verenigd Koninkrijk en Europa. Bij

bestudering van de relatie tussen de Britten en Europa dient volgens Kaiser dus altijd de periode van 1945 tot 1965 in acht worden genomen. In dit aspect van Kaisers these kan ik me zeker vinden; in de jaren '50 hebben twee cruciale momenten plaatsgevonden in de ontwikkeling van de Europese integratie, namelijk de oprichting van de EGKS en de Verdragen van Rome, resulterend in de oprichting van de EEG. Het feit dat het Verenigd Koninkrijk bij deze twee doorslaggevende periodes niet participeerde heeft naar mijn mening de verhouding tussen het Verenigd Koninkrijk en Europa voorgoed vormgegeven.

De these van Alan Milward bevindt zich aan een andere zijde van het historiografische spectrum. Milward benadrukt voornamelijk het belang van nationale strategie in het vormen van Europees beleid. Hiermee gaat hij in tegen de theorie van het neofunctionalisme, waarin het belang van nationaal beleid en strategie veel minder belangrijk wordt geacht. Milwards these werpt, net als die van Kaiser, een interessant licht op de kwestie rondom het bepalen van het karakter van het Britse Europabeleid. Hij is van mening dat het ontstaan van de EGKS en de latere EEG niet te wijten is aan een heersend idealisme onder de oprichters; de eerste vormen van Europese integratie zouden ontstaan zijn door pragmatisme en afzonderlijke nationale belangen. Ook bij Milwards these zijn, met betrekking tot dit onderzoek, enkele kanttekeningen te plaatsen. Zoals is gebleken had het Verenigd Koninkrijk zeker pragmatische redenen om niet deel te nemen aan de voorstellen tot de integratie van Europa die in de jaren '50 werden gedaan. De relatie met de *Commonwealth* en de *special relationship* met de VS zijn hier enkele voorbeelden van. Ook economische overwegingen, zoals Kaiser benadrukt, zijn te typeren als zijnde pragmatisch. Toch geeft een dergelijke benadering geen compleet beeld weer van de motieven van het Verenigd Koninkrijk. Naast economische belangen die de Britten hadden bij de *Commonwealth* en de Verenigde Staten, spelen ook hier politieke en ideologische drijfveren een rol, zoals net beschreven is bij de kritiek op Kaiser. De *special relationship* is naast economisch ook zeer sterk politiek-ideologisch getint. De band met de *Commonwealth* is dat ook: tegen het einde van de jaren '40 nam het exportcijfer richting India bijvoorbeeld dusdanig hard terug dat werkelijk economisch belang bij de *Commonwealth* dus overschat wordt.

Uiteindelijk bevind ik me het meest in de richting van de thesen van David Gowland, Arthur Turner en Christopher Lord. Gowland en Turner stellen in hun boek *Reluctant Europeans* dat er sinds 1945 een kloof heeft bestaan tussen de West-Europese staten op het Continent enerzijds en het Verenigd Koninkrijk anderzijds. Factoren voor dit contrast zien zij onder andere in de veranderende rol van het Verenigd Koninkrijk in de naoorlogse wereld, de invloed van nationale politiek en strategie maar ook economische en financiële overwegingen. Zoals gebleken kan niet simpelweg gesteld worden dat het Britse Europabeleid economisch dan wel politiek-ideologisch van aard was. Het feit dat Gowland en Turner een poging hebben gedaan al deze factoren in hun these te plaatsen getuigt naar mijn mening van een genuanceerde visie. Daarnaast zijn Gowland en Turner tevens van mening dat het Verenigd Koninkrijk een gevoel had van isolatie van het Continent, het betrokken zijn bij Europa, maar tegelijkertijd het niet vormen van een onderdeel van datzelfde Europa. Dit gevoel is hetgeen wat Churchill beschrijft in zijn uitspraak die als kern van het Britse Europabeleid kan dienen: "*We are with Europe, but not of it*".¹⁴⁴ Ik ben van mening dat die Britse mentaliteit een doorslaggevende rol heeft gespeeld in het bepalen van het nationale beleid ten opzichte van Europa.

Christopher Lord bevindt zich ook in deze richting: hij is van mening dat het Verenigd Koninkrijk zichzelf altijd als zijnde fundamenteel verschillend van de rest van West-Europa heeft gezien. Dit is volgens hem een beslissende factor in de relatie tussen het Verenigd Koninkrijk en de rest van Europa. De these van Lord sluit goed aan bij die van Gowland en Turner, en ook bij mijn eigen standpunt. Desondanks dienen de opvattingen van zowel Milward als Kaiser naar mijn mening absoluut niet genegeerd te worden. Concluderend kan gesteld worden dat het Britse beleid met betrekking tot het proces van Europese

¹⁴⁴ Winston Churchill, *Saturday Evening Post*, 15 februari 1930.

integratie niet louter gestoeld is op economische en politieke motieven van de korte termijn. Structurele politieke en ideologische overtuigingen nemen een minstens zo significante, zo niet een significantere, plaats in met betrekking tot het bepalen van het karakter van de relatie tussen Europa en het Verenigd Koninkrijk.

Bibliografie

Secundaire literatuur

- Barker, E. *Britain in a divided Europe, 1945 – 1970* (London 1971).
- Bozo, F. *Two strategies for Europe. De Gaulle, the United States and the Atlantic Alliance* (Oxford 2001).
- Brivati, B. en Jones, H. (ed). *From Reconstruction to Integration: Britain and Europe since 1945* (London 1993).
- Geddes, A. *The European Union and British politics* (New York 2004).
- George, S. *An awkward partner. Britain in the European Community* (New York 1990).
- George, S. (ed.) *Britain and the European Community: the Politics of Semi-Detachment* (New York 1992).
- Gowland, D. en Turner, A. *Reluctant Europeans: Britain and European Integration since 1945* (Harlow 2009).
- Jones, A. *Britain and the European Union* (Edinburgh 2007).
- Judt, T. *Postwar. A History of Europe since 1945* (London 2005).
- Kaiser, W. 'The Bomb and Europe. Britain, France and the EEC Entry Negotiations 1961 – 1963', *Journal of European Integration History* (1995) 1.
- Kaiser, W. *Using Europe, Abusing the Europeans. Britain and European Integration, 1945 – 1963* (London 1996).
- Kaiser, W. en Varsori, A. (ed.) *European Union History. Themes and Debates* (London 2010).
- Lord, C. *Absent at the Creation: Britain and the Formation of the European Community, 1950-2* (Aldershot 1996).
- Lord, C. "'With but not of': Britain and the Schuman Plan, A Reinterpretation', *Journal of European Integration History* (1998) 2.
- Macmillan, H. *Riding the Storm, 1956 – 1959* (London 1971).
- Marr, A. *A History of Modern Britain* (London 2007).
- Milward, A. *The Reconstruction of Western Europe 1945-51* (London 1984).
- Milward, A. *The United Kingdom and the European Community, Vol. I: The Rise and Fall of a National Strategy, 1945 – 1963* (London 2002).
- Pinward, J. en Usherwood, S. *The European Union. A Very Short Introduction* (Oxford 2007).

Primaire bronnen

Via *Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe*

- Verslag van de Commissie Buitenlandse Zaken van de Nederlandse Tweede Kamer (19 april 1955).
- Resolution adopted by the Foreign Ministers of the ECSC Member States (Messina, 1 to 3 June 1955).
- Procès-verbal de la conference de Messine (1er au 3 juin 1955).
- Letter from Joseph Bech to Harold Macmillan (7 June 1955).
- Letter from Harold Macmillan to Joseph Bech (15 June 1966).
- Letter from Harold Macmillan to Johan Willem Beyen (July 1955).
- Weekbericht van de Nederlandse delegatie bij de Intergouvernementele Commissie (6 augustus 1955).

Note from the British Government to the German Government concerning the European Common Market (18 November 1955).

Parliamentary debates in the House of Commons on the revival of European integration (5 July 1956).

Statement on the United Kingdom and the European Common Market (October 1956).

Opinion of the Chambers of Commerce on a European Free Trade Area (7 November 1956).

Telegram from Harold Macmillan to Ludwig Erhard (29 November 1956).

U.S. Views on European Common Market and Free Trade Area (15 January 1957).

Memorandum from the United Kingdom on the European Free Trade Area (February 1957).

Statement by Harold Macmillan on a free trade area in Europe (9 July 1957).

Report by Peter Thorneycroft on the establishment of a free-trade area in Europe (19 July 1957).

Peter Thorneycroft, *The European Idea* (October 1957).

Parliamentary debates in the House of Commons on the Free Trade Area (28 March 1958).

Letter from Harold Macmillan to Charles de Gaulle (London, 7 November 1958).

Letter from Charles de Gaulle to Harold Macmillan (Paris, 17 November 1958).

Via *The National Archives*

Letter from Joseph Bech to Harold Macmillan, Luxembourg, 7 June 1955 (Parliamentary Papers cmd.9525).

Note by the Chancellor of the Exchequer on European Integration (29 June 1955).

Conclusions of Cabinet Meeting (9 February 1956).

Parliamentary Debates in the House of Commons on the revival of European integration (5 July 1956).

Parliamentary Debates. House of Commons, Official Report. First session of the Forty-First Parliament of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. London: Her Majesty's Stationary Office.